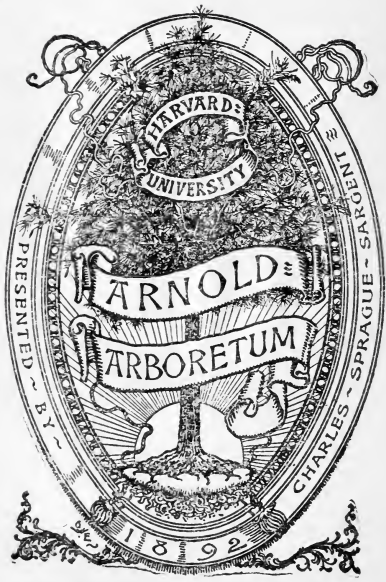

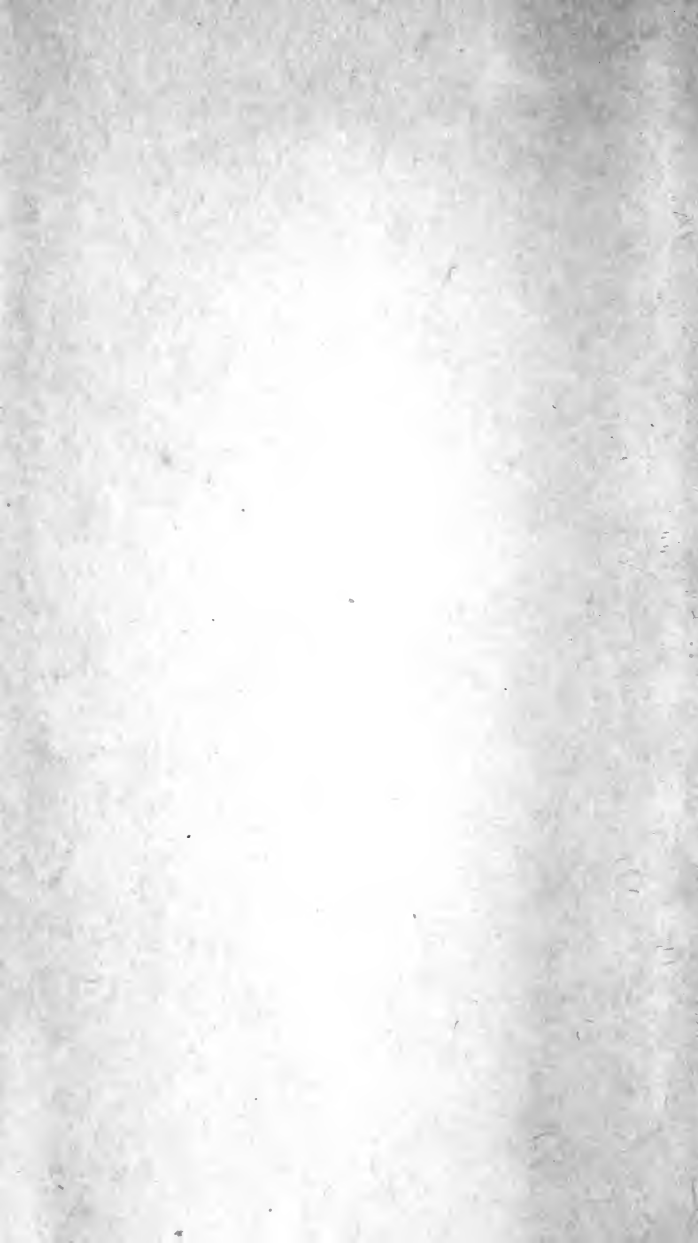

3 2044 107 254 732

MIH
270.2
M47
a2

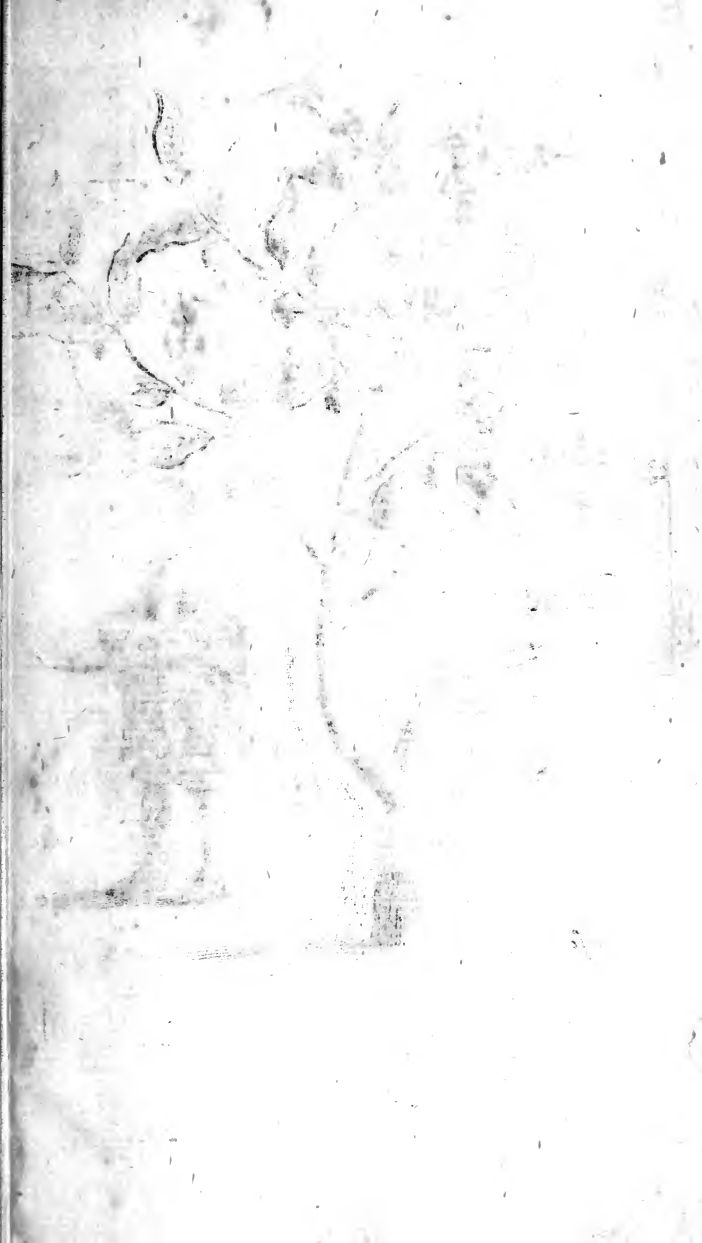

Digitized by the Internet Archive
in 2016

Caffe

Brockart, sc.

Tabacum

Birkart sc. Peag.

Thee

Cacao

LEONH. FERDINAND. MEISNERI,
Med. Doct. & Prof. Regii,

DE

CAFFE, CHO-
COLATÆ, HERBÆ

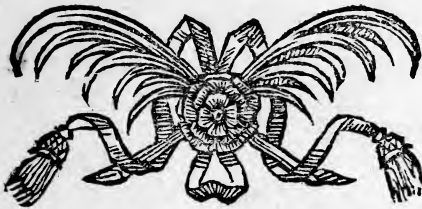
THEE ac NICOTIANÆ

NATURA, USU, ET ABUSU

ANACRISIS,

Medico - Historico -

Diætetica.

NORIMBERGÆ,

Sumpt. JOH. FRIDER. RUDIGERI,
ANNO MDCCXXI.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

DE

CAFFE, CHO

DOVATE, HERBE

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

1900

Medico-Hilario

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL.
1900

PROOEMIUM.

Habet unaquæque tellus ,
 quæ admirationem me-
 rentur , habet de quo glo-
 rietur. Nulla profecto
 adeò abjecta , adeò infelix Regio un-
 quam fuit , quæ accuratiùs inqui-
 renti , mirandum quidpiam offerre
 haud valuisset : ludit ubique genti-
 um Natura , & ad sui contemplationem
 gratissimâ varietate omnes allicit.
 Providè omninò sua distribuiffe do-
 na rerum omnium aliam matrem
 Naturam cernimus ; nec cuncta uni
 concessit plagæ ; denegavit huic ,
 quod alteri larga manu concessit :
non omnis fert omnia tellus in aprico
 est. Abundè me herculè universæ
 creaturarum conservationi providit
 Omnipotens Dextera summi natu-
 ræ Authoris , quando ea omnia ad

manus nostras deposuit , & obtutui nostro objecit , quæ nobis aut in alimentum , aut in remedium cedere valēt , quæ aut conservandæ , aut restituantur valetudini sufficiunt : *in Ipso enim vivimus , movemur , & sumus.*
Act. 17. Me iudice nulla nobis magis adaptata videntur , quam ea , quæ domi germinando nascuntur : Verùm curiosior , ac irrequietior mortalium Animus é longinquo nova allata semper appetens , patrium negligit solum , ut remotiora effodiat : Hinc accidit , ut hodie in penu Medica vix alia reperiantur , & in prætio habeantur pharmaca , quàm ea , quæ ab Oriente petuntur : quasi verò magis foecundus observaretur Sol , ubi oritur , quam ubi occidit : An novercantem accusabimus Naturam ex eo , quod cuilibet animantium ibi , ubi natum est , de convenienti sufficientique providerit ad sese conservandum , sustentatione ? absit. Ast fordescunt domestica , dum peregrina laudantur : Ad rem nostram adducere libet

libet *Cornelium Agrippam* ita argutè differentem: plurimum nimirum conducere salutem hominum, ac rei publicè, peregrinis omnibus, exoticisque pharmacis, quæ tanto præterea pretio, à prædonibus, mercatoribus in rei publicæ detrimentum advectæ sunt, omnino interdicerè. Effatum sanè in prudentia ac recta ratione fundatum; pharmaca enim, quæ nostrum gignit solum naturæ nostræ convenientissima esse, nemo ambigat, præterquam, quòd minori sumptu non tantùm, verùm etiam recentiora magis ac selecta, omni loco, & tempore haberi possunt: exotica vice versâ, atque peregrina, sophisticationis, destructionis, cariei, ac vetustatis periculo exposita, non nisi plerumque effœta, excessivo auri argentique dispendiò comparanda veniunt. De his non inconcinne, si lubet, canentem audiamus Poëtam:

Decipimur passim spoliis Orientis, onusta

Nos ornat, quicquid credula navis habet.

India mittit opes , incitamenta
malorum ,
Et Gula finiticis fraudibus una
patet.

Dúmque per insidias dividit
Barbarus aurum ,
Nos , nummos , vitas , & bona
nostra rapit.

Quibus metris clarè simul & ingeniosè demonstrare voluit , cum novis mercibus unà novas & vix ante observatas ex *Asia* , *Africa* , atque *America* in *Europam* transmitti ægritudines , in quibus utpote fundamenta , ac seminaria complurium calamitatum reperiuntur , etenim hæc cum partim, ut rectè ait *Cornel. Cels. lib. 1. de re Med. Cap. 3.* contra Europæorum consuetudinem sint , partim non amplius ut medicamenta , sed tanquam alimenta , sine Discrimine complexionum , ætatum , aliarúmque circumstantiarum nunc temporis fumantur ; iisdem etiam nocere potius , quam convenire judicantur. Inter ejusmodi non postrema censenda sunt ,
toti

toti penè jam orbi notissima *Caffè*,
Chocolata, *Herba Théè*, atque *Nico-*
tiana, vulgo *Tabacum* nuncupata :
istis non tantùm delectatur natio
Indorum, utpote horum inventrix,
sed etiam nunc Hispanis, Italis, Bel-
gis, Germanis, aliisque compluri-
bus Nationibus in delicijs sunt ; a-
pud quos laudandus rectus usus,
detestandus abusus, nam juxta Na-
sonem 1. *amor*.

*Impia sub dulci melle venena
latent.*

Idem sentire videtur *Horatius* 1.
Epist. 12. dum inquit : *spërne volu-*
ptates, nocet emta dolore voluptas.
De Natura igitur, origine, & viribus
Caffè, *Chocolatæ*, *Herbæ Théè* ac
Nicotianæ, eorùmque legitimo u-
su, atque abusu (quatenus ad sanam
aut ægram, ad longam, vel brevem
vitam quid conferre valent) in se-
quentibus pro virium modulo, in-
genijque tenuitate eadem compen-
diosè strictiori scrutinio subjicere
conabor. Velit autem deficientibus
meis conatibus clementer Divina

adspirare sapientia, ut Spiritu Domini adjutus, omnia ad Majorem Ejus Gloriam, proximi utilitatem, atque Rei publicæ Medicæ decus, ac honorem agam. Sit itaque.

DE POTU CAFFÈ
ANACRISIS.

SECTIO I.

Nomen, naturam, locum, tempus Caffè à quo in usu sit, complectitur.

§. I,

Authores, qui de *Caffè* sermonem fecere, illud ad fabarum genus referunt ob affinitatem, quam cum illis habet: octoginta circiter abhinc annis adeò paucis innotuerat, ut à pluribus *morum* nuncuparetur, prout in quodam folio *Lutetia* typis dato legere est, cùm tunc in nostris regionibus sorbitio hæc in usum revocari inciperet. Imò & nunc etsi invaluerit, mirum quantum circa ejus nomen & qualitates Authores discrepant. Quidam enim antequam in pulverem redactum sit, nominandum esse censent latinè *Bunchum*, gallicè *Bon*: alij in pulverem redacto alia & varia nomina ipsi imponunt, nempe *caffè*, *café*, *cophé*, *cavé*, *cavet*, *cabué*,
cave-

caveah, chaubé choana, chaona, aut cabueh. Turcæ alijque Orientales pronunciant *Cabué*, originémque deducunt à *Cabuet*, quod est robur : sic nuncupantes, quia ejus effectus insignis est corroborare. Verùm nos in hac disquisitione *Caffé* voce apud Europæos magis notâ, interea utamur.

§. II.

Caffé est leguminis peregrini species, magnitudinis nostrarum fabarum, à quibus non admodum abludit, rotundum ex una parte, ex altera planum cum fissura in medio, coloris inter candidum & flavum subobscuri : involutum duplici cortice, interiori admodum tenui, & ejusdem coloris ac granum ipsum, exteriori verò subnigro & satis crasso. Verum ad nos fertur plerumque decorticatum : Arbor cujus est fructus, similis est Evonymo teste *Prospero Alpino* in tract. de plant. Ægypt. vel etiam nostrati ceraso, tum in folijs, & ramis, tum in magnitudine. Frutex enim est tenuibus ramis, exiguis folijs, æqualibus, crassis & semper viridescentibus citò tamen deciduis præditus, remanente fructu, donec perfectam maturitatem assequatur.

§. III. Ex omnibus terræ plagis sola *Yemen* nunc dicta, olim *Arabia felix*, *Caffé* progignit, unde à quibusdam *faba Arabica* nomine non malè donatur. Nascitur abs-

que cultura in illius vastis campis meridie-
 em versus. Hinc collectum *Moram Lou-*
beriam, inque alios maris rubri portus ve-
 hitur: Mox cymbis *Geddam* defertur ma-
 ritimam Arabiæ petreæ urbem ditionis *Che-*
rissi Meka: illic navibus, triremibusque
 imponitur, & ad maritimam itidem ur-
 bem *Sues*, duas & viginti leucas circiter
Cairo distantem amandatur, quo singulis
 annis 25000. saccorum, quorum singuli
 300. libras continent, camelis apportari
 solent. Præterea decem aut quindecim
 millia ejusdem ponderis mercatorum *Ca-*
ravana medina cum peregrinis Propheta
 devotis redux in Ægyptum & Syriam af-
 fert, Arabesque ipsi non paucam etiam co-
 piam ad celebres *Meka* nundinas deferunt.

§. IV. Non ita facile, certòque asseri
 potest, quandonam Caffé Orientalibus
 fuerit detectum. Verùm non dubium est,
 quin uno loco citiùs, quàm altero inno-
 tuerit, eòque per multos annos antequam
 in vulgus abierit, nonnulli potiti videntur.
 Si verò historijs alijsque scriptis orientali-
 bus fides adhibenda sit, à duobus tantum
 circiter seculis hic potus esse incepit ita
 vulgaris ac hodie, quod tamen incertum
 adhuc manet. Quandoquidem *Ludovi-*
cus Bassano, *Antonius Menavinus*, &
Franciscus Sansovinus, qui scripserunt,

pri-

primus quidem Anno 1645. *secundus* 1548. alter vero 1563. ubi loquuntur de tribus Turcarum potionibus, easque describunt, ne quidem unum verbum de Caffé pronunciant, quod si non est argumentum demonstrativum, indicium tamen est suspendendo iudicio sufficiens: imò plures affirmant, Turcis & eorum Vicinis potum illum non fuisse admiffum, nisi postquam Sultanus *Helim* debellasset Ægyptum Annis scil. 1517. & 1518. ubi illius usum à longo jam tempore institutum deprehenderunt: hoc illi haud dubiè ab Arabibus, quibus Caffé à centum & plus Annis notum erat, acceperant, si fidem illis adhibemus, quæ de hoc referunt; Moderni quidam Autores, quorum libri eâ opinione sunt referti, *Razin* & *Avicennam* de eo sub nomine *Bunchi* differuisse: verùm *Velschius* in suo tractatu de vena medinensi probat, *Bunchum* non esse Caffé Arabum, in ambigua voce errorem fuisse demonstrans. *Prosper Alpinus*, qui circiter centum abhinc annis iter fecit in Ægyptum, & post ipsum *Veslingius*, qui ibi sat diu versatus est, primæ ex Europæis de illo scripsère, de quo noi certiores facit, seculum, cui Caffé detecti tribuitur, fortè non ita longè petendum est. Apud omnes autem in confesso est hodie in Oriente in communem usum esse

fisse, & eo more, ut singulis manè, ubi sur-
 rexerunt, & suas fudère preces, sive domi,
 sive foris, cujuscunque statûs, sexûs, &
 omnis fermè ætatis, iteratum craterem;
 quem *fingens* nominant, assumere sole-
 ant, stomacho non jejuno, ut pluribus in
 nostris plagis mos est, sed assumpto cibo.
 Magnates illorum ante potum istum accep-
 tum, jentaculum sumunt, quod prandij
 loco esse posset, & quocum ad secundam
 usque post meridiem horam cibo absti-
 nent. Mercatores, mercenarij parum pa-
 nis huic usui destinati, quem alicubi di-
 cunt *Futier*, alibi *Quaqui*, edere solent.
 Verbo divites & pauperes singulis matuti-
 nis diebus antequam Caffé potent, cibi ali-
 quid sumunt, persuasi id stomacho jejuno
 sumptum in bilem converti, ac quidquid
 in stomacho offendit, in bilem mutare,
 ipsum arrodere, & ad exinanitionem usque
 debilitare, membra omnia gravedine affi-
 cere, appetitum tollere, anxietate, mœrore,
 & impatientiâ animum cumulare, totum-
 que denique corpus dejicere. Hinc est,
 quod ad partes tabernarum Caffé innume-
 ri reperiantur vendentes *Futier*, buccella-
 tos, aliosque artoptitios panes, quos po-
 taturi manducandos emunt, experienciâ e-
 docti illud hâc cautione sumptum, salubri-
 us esse: quod locum dedit proverbio in-
 ter

ter eos usitato : si ante Caffé sumptionem nihil haberent manducandum , suæ togæ globulum deglutiendum , aut eo plané esse abstinendum.

Mirabilem , atque curiosam hujus potûs detectionem pro complimento hujus sectionis adjungam , quam depromsi ex Dissertatione *Fausti Naironis Maronita* linguarum chaldaicæ , & syriacæ in collegio Romano professoris , quæ extat in Italórum eruditorum Ephemeride Anni 1671. *Custos inquit Camelorum, aut caprarum, ut existimant alij, quibusdam Monachis retulit, nonnunquam capras aut camelos suos noctes vigilando & saltando transigere, id quod Abbas pabulo tribuendum statim conjecit. Cujus, ut certior fieret, in loca tunc temporis à pecude frequentata se contulit & animadvertit, multos ibidem certi cujusdam generis occurrise frutices, quorum fructus verisimiliter comederat: nonnullus itaque eorum qualitates investigandi causa collectos aquâ fervescit, & liquore epotato, somnum averti deprehendit, quo motus, monachis suis, ne officij nocturni tempore dormirent potandum praebeuit. Res ex voto cessit, & paulo post multas fructui illi salubres esse qualitates detectum fuit. Quapropter multis desiderabilis evasit, maximè*

cumque ipsis mercatoribus , quippe , qui in grati animi fidem preces privatas & sollemnes sacrant Sciadli & Aydro , quibus Monachis tali modo hujus fructus investigationis tribuitur honor.

SECTIO II.

Delectum Caffé , modum torrefaciendi , eumque conservandi , nec non quomodo ad potum farina Caffé sit coquenda ? quâ quantitate , & quo pacto sit sumenda ? tractat.

§. I.

CUm Caffé sit de leguminum genere hoc illi commune esse cum alijs leguminibus , quod quò minùs est exsuccum , eò melius sit. Insuper observandum , an sordibus , quibus pondus illius augetur , quibusque de sua virtute amitteret , purgatum sit. Optandum esset , ut vetus á recente probè distinguere possemus , certum enim est Caffé , quò vetustius est eò minus valere , quò plus enim siccat , eò magis de succo & sapore suo evanescit. Sed hæc captu nostro majora sunt. Nec video , quomodo quis in hoc fraudem vitare possit : sunt qui ipsum leve , coloris flavi & obscuri , subalbo gravique anteponendum esse censent ; nec id tamen periculo nos eximit.

Si dixerò Caffé, quale ab Oriente defer-
tur, in se habere qualitates, quas illi tribui-
mus, & ipsum non habere, contradictori-
um videbitur: attamen hoc certo certius
est; si enim sumatur Caffé tale, quale ad
nos adfertur, contundatur & fervefiat, ali-
quotque de eo calices hauriantur, nullius
erit effectus: sed si torrefiat, illique ut par
est, coctionis gradus addantur, & ex fari-
na cum aquâ fervefactâ crateres aliquot
forbeantur, ipsi inerunt, quæ aliàs ei tribu-
untur qualitates. Hoc probat virtutem
Caffè, licet illi à natura insitam, eam tamen
velut extinctam esse, nisi ignis ope exci-
taretur: etenim non nisi torrefacto uti-
mur, quia experienciâ compertum est, illi-
us corpus ignis vi penetrari & phlegma, quo
irretiebatur, ejus spiritus exhalari, ideoque
illud aperitivum & stomachicum effici;
cujus rei causa est Sal aliquod fixum, & hu-
mor quidam oleaginosus ipsi proprius, ut
inferius patebit; at non nisi longo usu,
torrefactionis gradum addiscimus. Si ni-
mium aut minus, quàm par est, aduratur,
inutile redditur, id quod invictè probat, ad
torrefactionem convenientem & utilem per-
agendam, medium maximi esse momenti;
idcirco modum ipsum convenienter torre-
faciendi, & quibus cautionibus in farinam
redactum conservetur, sequentibus brevi-

ter declarabo. Accipiantur grana *Bun* : (voce illâ in præsentibus utor , ut sententiæ eorum me accommodem , qui priusquam in pulverem redactum fuerit , Caffè vocandum esse negant) dummodo duarum aut trium librarum pro singula vice quantitatem non excedat : quâ minori enim quantitate fumuntur grana , eò melius torrefiunt. Sartagini æneæ , aut si mavis pelvi fictili superposita , igni carbonum probè sine flammâ tamen accenso , injiciantur. Attendendum autem est , ut statim atque ipsa calefieri animadvertantur , cochleari ferreo vel spathula indefinenter agitentur , & sic singula grana æqualiter ignis vim excipiant , donec semiuista appareant , cavendo maximè , ne ulteriùs procedat ustio , quod apparet , dum colore castaneo & subnigro grana tincta videmus , tuncque ab igne removeantur. Si debità omnia peracta fuerint , jucundum veluti panis adusti odorem , sed cephalicum & stomachicum magis percipiemus ; Grana dicto modo ustulata contundenda , & in pulverem redigenda sunt : non adèò minutè contusa Orientalibus placent , Gallis verò ita tenuia , ut subtilissimum cribrum subire queant. Grana usta & contusa apprimè cùstodienda sunt , nè evanida fiat farina , huic enim magis est obnoxia , quàm vinum ipsum ,
& si

& si semel vappida fiat, nullius amplius erit usûs; ejus qualitates enim non modo debilitantur, sed penitùs pereunt. Curandum igitur, ut quantocyus in farinam redactum granum, corio adipe exterius uncto aut cerato includatur, ita, ne per corij poros, nec per sacci futuras ullus aëri detur aditus. Subitò igitur stringendus saccus usque ad Caffè superficiem, nec nisi ad usum aperiendus, tuncque cochleari utendum est, ut protinus & cum omni diligentia religetur: Ratio hujus est, quòd virtus Caffè maxima in spiritibus, qui per torrefactionem elewantur, consistat, qui si evanuerint, non nisi magma, aut insipida quædam farina, mucidum & situm redolens superstes erit, illiusque decoctio æquè injucunda, ac sanitati noxia veniet; hoc animadvertere est, cùm farina loco odoris panis calidi & adusti, mucidum aliquialiter redoleat. Quò diutius asservatur, eò minoris est virtutis, indies odorem & saporem balsamicum, qui igne excitatur, aëre verò dissipatur, amittendo. Minimâ igitur, & quâ solum opus est quantitate pro singulâ vice, ac ipsum sumendi imminente tempore, molendum est, ut majoris jucunditatis & utilitatis fiat potio. Hac utpote præstantiori methodo utuntur *Arabia deserta* incolæ; aliter enim agere & in tertium aut quartum men-

sem congestam servare farinam, est negligere ejus operationem.

§. II. Ex dictis ergò patet, quantum refert, *Caffè*, ut in utilitatem vertatur, debite torrefacere. In hocce verò §. videbimus non minus interesse, si amabilis exoptetur effectus, ut farina debite coquatur: non inficias tamen eo, quod, cum tot in subsequenti hac farinae præparatione observanda & cavenda non occurrant, res feliciorum plerumque consequatur exitum, si curæ cordique sint ea, quæ dare, in procinctu stamus consilia, ad decoquendum *Caffè*. Forma nonnulla vasis ænei intus extusque stanno obducti in Oriente adhibetur, eamque *Fbriq*, sicut & ollas & vasa alia ansata appellant; huic enim usui maximè mihi videtur appositum, cum venter ejus admodum tumidus, recipiendæ vi ignis, sicque celerius aquæ coctioni promovendæ sit idoneus: ejus verò collum utpote angustum, volatiles *Caffè* spiritus, quique potissimam ipsius partem constituunt, retinendos sit aptum: Hæc tamen si desideretur, ansata quævis olla plumbagine, aut cuprea stanno obducta, ac huic unico usui destinata uti licebit, cui aquam infundes, decem aut duodecim unciarum pondus non excedentem, igniculo vivido carbonacio imponatur, eique, cum aqua aliquantulum

tulum ferbuerit, tres circiter drachmas pulveris injicias, sedulò cavens, ne quidquam effundatur, pulvere enim aquæ immisso, illicò incredibile celeritate in spumam agitatur, curandum quoque, ut quamprimùm aqua ollæ labia attingere animadverteris, igne amoveas, admovendam identidem, usque dum duodecies circiter efferbuerit aqua, ne quidquam effundatur etiam atque etiam cavendo, hoc enim si accideret, in vanum fieret decoctio, cùm omnes Spiritus, & sic omnis virtus evanesceret, & penitus periret. Quo peracto olla ab igne amoveatur, cineribus satis calidis imponenda, ut decoctum calorem quantum poterit, absque ebullitione conservet, ibique relinquatur, usque quo magma fundum petierit, & decoctio limpida, & subflava superfit; tunc inclinatione in calicem effundatur, cavendo, ne magma, quod nihili est, liquori commisceatur. Cæterùm hic potus non est continuâ serie bibendus, sed tantùm sorbilandus, quantum poterit calidè, quò calidiùs enim assumitur, eò salubriùs. Lingua ne aduratur, crateri non est arctè applicanda, sed ut ferè ipsis calicis extremitatibus innitatur, ac sic postea sorbilandus est, Potionis hujus sapor aliquantulum amarus esse debet, alioquin suâ non polleret virtute, qui autem adeo deli-

cati erit palati, ut pauxillum illud amaritudinis non patiatur, Caffé injecto mitiget saccharo, quod ipsi majorem inducit jucunditatem, qualitates autem beneficas nonnihil minuit, solamque caliditatem relinquit, præsertim si nimiâ quantitate addatur. Hoc ita consuetum est quibusdam, ut eis potus hic ut plurimum in syrupum quendam nigrum faceffat, hæc mixtione non admiffa, ipsis intolerabile videtur, & admodum jucundum amaritudine sublatâ celebrant. Verùm licèt citra sacchari additamentum potus Caffé suis qualitatibus magis instructus, ipsis incipientibus & amaritudinem averfantibus non arrideat; nihilo tamen minus ubi parum huic potui assueverint, nec amaritudinem ita percipient, imò ipsis nec sine illâ placebit. Illorum, qui vel per ignorantiam, vel ob parsimonix causam, ex prima infusione aliam aquâ novâ conficiunt, modus prorsus est contemnendus, etenim, ut utilis evadat, pro singulâ vice tantum est admittenda, quia virtutem omnem abstulit prima decoctio. Errant pariter, qui ad Caffé spissius reddendum, illud in olla subinde agitant, ut chocolatæ adinstar turbulentum assumant; magma enim, ut superius dictum, nihil prodest, & soli inter Orientales abjectissimi tale Caffé potandum assumunt.

Unus

Unus aut alter crater ad summum , manè jejuno stomacho assumptus (quidquid etiam censeant Orientales) sufficiet , abstinendo desuper à cibo aliquot horis , & sic singulis diebus semel potasse , sat erit , nisi ad plures sæpius bibendos crateres , peculiare invitent rationes. Sic qui ad malam stomachi valitudinem levandam Caffé adhibent , nunquam matutino tempore , sed post prandium immediatè illud usurpant , quo in casu *caryophyllos* aliquot *aromaticos* , aut *cinnamomi* tantillum *acuti* injiciunt , ut factitare in Oriente assolent , quandoque etiam aliquot *cardamomi* grana addunt ; at apud nos usus iste nondum ita invaluit. Qui palato indulgent , paucas essentiaë ambraë guttas , aut parùm sacchari ambaro imprægnati , aut aquæ florum aurantiorum semicochleare , vel aliud quid odorati pro libitu admiscere solent. Ad normam supradictæ doseos pro una tantum persona descriptæ dirigere se quis poterit , ejusque quantitatem prout plures erunt , augere , & eò plus aut minus , quò recentius aut vetustius , magisque aut minus ustulatum est Caffé. Alius adhuc Caffé coquendi modus , multas ob rationes commodior , usurpari poterit , in eadem nempe quantitate superius descripta ejus farina aquæ frigidaë injiciatur , subinde coquatur , &

statim cùm decoxerit , adhibitis supra notatis cautionibus , ab igne amoveatur , qui modus Arabibus & Orientis Magnatibus magis arridet , præsertim ubi iter faciunt , aut castra sequuntur.

Notandum , quod pulvis *Caffé* , pane adusto , vel torrefactis fabis tertiâ parte augeri & adulterari possit , ita , ut versatissimi vix advertant ; periculosæ fraudis fomes lucrum est , quos enim non cogit auri sacra fames ? quibus non lubet , *Caffé* torrefacere , aut torrefacientibus adesse , magis consultum esset , non nisi ab illis , quorum fides sibi probata est , illud comparare , nec vilissimo emendum quærunt pretio , si fraudem vitare satagant.

SECTIO III.

Recenset *Caffé* qualitates , ejusque virtutes , quatenus nempe diversis corporis affectibus præservativè , & curative inservit.

§. I.

IN dubium revocari non potest , quod DEUS in rerum primordijs , dum terram jussit herbas arboresque producere , qualitates pro sua voluntate ipsis indiderit. Stante hoc principio , certum est *Caffé* ab origine illis omnibus qualitatibus , propter quas tanto cum studio illud acquirimus , prædi-

præditum fuisse : Nec tamen ideo eas ab omni ævo fuisse notas , opinandum est , per multa secula non solum tectæ manserant , verum etiam quid esset Caffé , planè ignorabatur. DEUS tamen , qui has facultates ad hominis utilitatem ipsi indiderat , noluit , ut ob ejus ignorantiam ipsarum usu privaremur , hunc thesaurum , quo tot populi gaudent demum é tenebris erui voluit : mediâ ad hunc finem adhibita divinam providentiam ita prædicant , ut nemo sit , qui ea addiscere dedignetur. Quæ ergo hæcenus dixi ad materiam sternunt viam , nunc enim in rei cardine versor , & de primis Caffé qualitatibus hocce §. mihi differendum incumbit : In scholis autem primæ corporis mixti qualitates intelliguntur eæ , quæ ex unione principiorum ipsius resultant , & ex quarum combinatione , aliæ corporum dependent proprietates , quæque à Peripateticis qualitates secundæ nuncupantur ; ipsi enim omnia mixta quatuor constare elementis sentiunt , qualitatibus suis stipatis , caliditate , frigiditate , siccitate & humiditate , unde hujus argumenti enucleatio pernecessaria est. Nam vix quemquam de virtute Caffé in quibusdam morbis sanandis convincam , nisi demonstravero , quâ virtute & qualitate id queat efficere : interim hic labor , hoc opus. Antiqui

tiqui enim A. A. qui de Medicina scripsere ut plurimi artis veteranæ, cum ad explicandas alimentorum & medicamentorum qualitates accedant, nihil aliud statuunt, nisi calidum, frigidum, siccum, & humidum. Neotetici verò nihil quidquam altius proferunt, quàm acidum & alkali, aut sal, sulphur, & mercurium, utraque hypothesis suis fundamentis stabilita est; hinc nè cui sectæ aut Medicorum aut Philosophorum displiceam, medium tenebo: *medico enim tutissimus ibis*, commune est adagium: adeoque primis veterum qualitatibus sub nomine vulgò attributorum, ex proprietatibus mechanicis resultantium, in præsentibus ad evitandam omnem ambagem interea utar, easque secundum hypothesis & principia R. R. explicare conabor. Antequam ergò definiamus Caffé, quas habet proprietates, cum Medicis tenendum, res frigidas, aut calidas, siccas aut humidas nuncupari, vel respectu eorum, qui ijs utuntur, vel ipsarum inter se comparatione: sic vino ejusque spiritu incalescimus, quia ab ijs plus solito agitur sanguis: ptisanà vero, juscule vitulinæ carnis, cyatho Limonatæ, aut cerevisiæ alijsque ejusmodi portionibus aliquantulum refrigeramus, quia cum ijs minus caloris, ob particularum sulphurearum defectum, insit. quàm sanguini, illius
motum

motum tum intestinum, tum progressivum minuunt : sic inter se comparata edulia, potus & medicamina plus minùs sanguinem & corpus incalescere faciunt. Hæc ut argumento meo accomodem, & ad quæstionem mihi proponendam respondeam, *An calidum vel frigidum sit Caffé?* Dico, vi- no, v. g. si comparetur, *frigidum* esse, quia minùs activis, & minus inflammabilibus particulis constat, sed si cum aquâ ptisanâ, Limonatâ, & alijs aquosis potionibus, *calidum* esse, quia amaritudinem, & acutum quendam saporem aquæ, sanguini verò spiritibusque majorem motum, quam aliæ aquosæ potiones communicat. Ad secundum dico, Caffé respectu potantium, si sint temperamenti frigidi & phlegmatici *calidum* esse, quia majorem chylo ac sanguini, pituitosos humores attenuando, agitationem conciliat : *Frigidum* verò igneis, biliosis temperamentis, in ijs enim agitationem nimiam sanguinis temperat, quia multà aquâ dilutum, & particulis terrestribus implicatum minuit humorum ebullitionem. Re ipsâ illius potatores consultemus, alij enim ab eo calefieri, alij refrigerari se testabuntur ; nonnulli denique, nec melius nec pejus ab eo se habere dicent, quod temperatum esse, & pro varijs subjectis diversimodè agere significat, temperatæ hu-

·jus qualitatis ratio, haud difficilis disquisitionis est; Caffé enim naturâ suâ species quâdam leguminis glutinosi & terrestris est, quod ipsum in alimentum sumptum, sanguinem crassum, & viscidum efficiendi, & consequenter refrigerandi vi tantummodo polleret; sed cùm torrefiat, phlegmatis pars consumitur, spiritus exaltantur, unde ejus particulæ subtiles, & vellicantes fiunt; interim quia torrefactio haud vehemens est, & particulas terrestres salis adhuc superitites habet, quæ actionem præpediant, effectus moderatus, seu media inter calorem & frigus temperatura, ut sæpius eveniat, necesse est.

§. II. His ergò præmissis ad ultteriores & præstantiores Caffé proprietates ac virtutes progrediamur, & primum quidem observandum, potum hunc, licèt satis calidè haustum, modo debitè sit præparatus, nec palatum adeo adurere, nec aquæ instar eodem caloris gradu assumptæ, linguam lædere, quod fortè ideo accidit, quia decoctio parte istius pulveris subtilissimâ ac terrestri permista est, sicque ejus actio aliquantulum præpedita, non tam facile, atque aqua penetrare queat. Metuere fortè possent virgines & mulieres, pulchritudinis & elegantix suæ studiosæ, ne nimius potûs istius calor, suos deformaret denigraretque dentes,

dentes , aſt præterquam , quod Orientales populi tantopere potu hoc gaudentes , dentes cæteris nationibus non habeant nigriores , ipſius Caffé magma pro dentificio diligenter adhibitum , priſtinam dentibus munditiem ac albedinem reſtituit , quemadmodum & de Tabaco fumatorio ſuperſtes cinis albedinem , etiamſi fumus nigredinem , dentibus inducit.

Notabilis maximé hujus potionis effectus editur in ſtomacho : Indubium quippe eſt , mirum in modum coctionem , quæ ibi peragitur adjuvare , à multis etiam populis & Aſiaticis & Africanis , imò & quibusdam Europæis , quibus lex Mahometana uſum vini interdicit , iſtius loco uſurpatur. Aſt quot in hiſce regionibus habemus vini amantes , quorum plurimos audio ſuſurrantes , Caffé admittendum tantum eſſe , ut vino ſubſtitueretur , cùm autem vitibus & uvis ſatis ſuperque terræ noſtræ abundant , ecquid illius potionis peregrinæ ! ad hæc verò reſpondeo , certis in caſibus illud iſti longo cedit intervallo. Quamplurimi enim ſunt cujuſcunq̃ ſexûs , ut & ætatis abſtemij , quibus Caffé non niſi utile eſſe poteſt , quotquot itidem feбри aliqua aut cephalalgia , aliâq̃ invaliditudine laborantes , vinum non niſi noxium evadit , cùm e contra Caffé valde iſtis ſit ſalutiferum.

rum. Etenim in stomachis quibusdam ,
 vino mustove plenis , certa quædam destil-
 latio artificiali quasi similis peragitur , spiri-
 tus subitò separatur , in venas repit , incita-
 to motu intestino sanguinem agitat , cere-
 brique membranas lædit , & cephalalgiam
 causat , quod residuum manet in stoma-
 cho , est aut acetosum quid , aut tartarus
 vini phlegmate dissolutus , qui tartarus si ad
 intestina deportaretur , *Colica* , si in renes ,
calculi , si in articulos , *podagra* causa e-
 xistit ; horum nihil à Caffé exspectandum ,
 illius enim spirituosæ partes non adeo in-
 flammabiles sunt , nullum inest ei acidum ,
 quod ejusmodi incommoda post se trahit ,
 adeò , ut qualibet ferè quantitate assum-
 ptum , nullum capiti dolorem inferat , non
 inebriet , non est , quod inficientur , multis
 in locis Caffé vino longè utilius esse. Nec
 silentio preterire possum , quod sententiam
 meam ratam facit , Caffè nempe solvere e-
 brietatem , teste experienciâ quotidianâ eo-
 rum saltem , qui vino planè merfi non sunt ,
 eo ergò nomine vini potatoribus gratum
 esse debet. Caffé primam coctionem mirabi-
 liter adjuvat , omnemque ab eâ perturbatio-
 nem averit. Nam ut ex ejus spagyricâ ana-
 lyfi patet , duabus substantijs , unâ subtili , &
 volatili , alterâ terrestri constat , subtilique ni-
 miam fermenti esurini aciditatem obtundit ,
 omne

omne enim sal volatile acidum delinit , & mitigat ; Pars terrestris verò deterfiva est , & tantillum adstringens , sicque stomacho amica , hujus quippe fermentum roborat qualitate suâ deterfivâ , tartareasque fæces in eo , & tenuibus intestinis contentas expurgat , acidas cruditates , quæ in primis vijs interdum fluctuant , suo alkali absorbet , nulli omnino corruptioni obnoxium est , coagulationes humorum , earumque causas fortiter impedit , & hinc transpirationem insensibilem , ac sanitatis conservatricem admodum juvat . Siquidem Medicina experientiam ratiocinijs confirmare debet , ex observaitonibus celeberrimorum virorum , quam plurima referre possem exempla eorum hominum , quorum Caffé sinistram stomachi valitudinem levavit . Unum generale & demonstrativum allegare sufficere Turcæ , quamvis non nisi aquam potent , leguminibus , lacticinijs , & fructibus horæis magis , quàm carnibus vescantur , unà cum pane azymo minusque cocto , qui stomacho maximè noxiùs videtur , rarissimè tamen ejus affectibus laborant , quod non nisi huic potui debent ; Licet enim potiones alias , uti *Sorbicum* & *Chesaf* , ex melle , uvis siccis , & acido citri confectum quandoque usurpent , credibile tamen non est , ejusmodi haustus stomachi cruditatibus ex
alimen-

alimentorum indigestione natis, corrigendis, idoneos esse; imò *Sorberum* non nisi æstate, Caffé verò nullo non tempore ip-
 sis in usu est. Interim in nostris plagis
 etsi vinum satis generosum potetur, nec
 nobis, ut Orientalibus, cibus ita crudis ve-
 sci accidat; mirum quantum stomachi mor-
 bis & indigestionibus obnoxij sumus. Postquam ergo demonstratum est, Caffé
 laudabilem procurare digestionem; con-
 cludendum venit, ipsum quoque idoneum
 esse impediendæ generationi lumbricorum,
 qui ex indigestione & cruditatibus in aliqua
 corporis cavitate stagnantibus nascuntur:
 conducit quoque corruptioni oppugnan-
 dæ, non secus ac alia amara & detergentia
 pharmaca.

§. III. Valet prætereâ Fabæ nostræ Ara-
 bicæ potus, pituitam vitream veteribus sic
 dictam, colicæ intestinalis causam frequen-
 tem, non secus ac cruditates stomachi cor-
 rigere & resolvere, sicque etiam Epatis, Li-
 enis, Pancreatisque obstructions à viscidis
 humoribus ortas, feliciter referare; hunc in
 finem etiam usurpant in Ægypto, teste
Prospero Alpino, idque feliciter operatur,
 quàm tinctura cichorij, a cujus sapore non
 admodum abludit. *Veslingius* pariter as-
 serit præstantissimum esse Caffé, cum succi
 frigidi, & crassi intestina, vasaque per to-
 tum

tum Corpus dispersa obstruunt : hicque effectus ita omni contradictione major est , ut in causa sit , cur *Bunchum* Avicennæ pro ista *Bon* aut *Cassé* acceperint , ob eximias , quas ipsi tribuunt vires. Hodierni omnes unanimiter conveniunt , ipsum insignis utilitatis esse in viris phlegmaticis , puellisque chlorosi laborantibus , quarum plurimas hæc sola sorbitio levat , quumque institutâ ejus analysi , sale volatili abundare in aprico sit , non mirabimur , ipsum prava sanguinis fermenta emendare , sanguinis superfluum humiditatem & glutinositatem consumere , humoresque crassiores attenuando , eorum expulsionem promovere : Hinc concludendum est , idoneum quoque esse ad provocanda fœminarum catamenia , quod quidem experientiâ constat ; asseverant enim plurimi , uteri obstructions tollere , atque solitas mulierum evacuationes suppressas iterum procurare. Frequenter in hunc finem mulieres Ægyptiacæ & Arabicæ eo utuntur , præsentem fluxum facilitaturæ , aut ejusdem excretionem promoturæ : Cæterum conjicere est , cum morbis mulierum , ortis ab ista evacuatione imminutâ , aut depravatâ inserviat , alijs quoque hujus sexûs pravis valetudinibus avertendis , præcipuè vaporibus uterinis dissipandis , non esse ineptum. Celebris Medicus

Santonensis D. *de la Closure* litteris ad *Spomium* datis, testatur, se frequenti experientia nosse, Caffé calidè sumptum fluentibus Catamenijs, alvi tormina patientibus, magnum esse subsidium, sanguinem minùs acrem & magis fluidum reddendo : Addit etiam convenire mulieribus, quæ jam enixæ sunt, citra ullum periculum, ad vires reparandas, totoque puerperij tempore, crateres binos singulis diebus, impunè sumere posse.

Plura de hujus potûs præstantia jam diximus, nec tamen adhuc ejus omnes qualitates enucleavimus, utilissimum enim pariter reperiemus ad Renes expurgandos, feroque viam sternendam. Præterea calorem naturalem suscitât & fovet, impeditas quascunque ferè vias pertransit, & apertas servat, sicque universam œconomiam animaleam ad summum quasi perfectionis apicem ferè perducit. Frequenti haud dubiè illius usui debent Turcæ, quod ab Hydrope ferè sint tuti, hocque morbi genus penè in Oriente ignoretur. Angli quoque scripto quodam 30. circiter abhinc annis Londini edito, testantur, Hydropem sicut & Podagram longè jam inter ipsos rariores esse, à quo tempore potui Caffé sapius indulgent : nec dubito, si nostrates vinipotæ à vino ad potionem istam se converte-

verterent, infausto huic morbo longé minus obnixij forent.

Afferit *Möllenbroccius* Medicus Germanus, in tractatu de Podagra vaga scorbutica, à Danis, Suecis & Batavis, quotidie in morbis Hypochondriacis & scorbuticis Caffé utilitatem probari. Nec mirum, morbi enim isti, cum ab humoribus tartareis, acidis, & corrosivis originem trahant, similibus præsidijs mitigentur, necesse est, idque suo sale volatili præstat, velut alia antiscorbutica, choliaria nempe, trifol. fib. nasturtium &c.

Maximè insuper commendat hunc potum, virtus præservandi à Calculo, uti & Podagra, stomachi coctionem juvando, tum sanguinem à superfluis salibus, seròque expurgando. Hoc enim confirmant, qui diu in Oriente degebant, dum ijs regionibus Podagram & Calculum rarò reperiri afferunt, quod non nisi ex frequenti potionis istius usu oriri potest, quæ tantum malis hisce avertendis inservit.

§. IV. Cum *Caffé* partibus duabus, crassa una & terrestri, altera verò subtili & spirituosam constet, sciendum est, partem illam spirituosam, quum utpote de sulphure & nitro multum percipet, nitro-sulphuream à spiritibus animalibus non valde dissimilem esse, multas quoque ejusmodi partes

vinum continet, sed ita puræ non sunt, nec cum ijs, quæ spiritus animales componunt, ita conformes, vinum quippe partibus heterogeneis respectivè abundat. Cùm e contra Caffé spiritus puriores sint, minusque dissipabiles, ac capiti proinde sublevando idonei; constat enim frequenti experientia, capitis dolores potum hunc citò avertere, humores enim acres ad cerebrum repentes diffundit & dissipat, novosque oriri impedit. Imò sunt, qui solo calentis potûs fumo in caput recepto, dolores mitigari observarunt, quod parti ejus volatili procul dubio debetur. Orientales hunc potum non modo levandis capitis doloribus idoneum arbitrantur, verùm ab experientia quoque sunt persuasi, fumum oculis receptum, maximè favere ijs, qui oculorum affectibus detinentur, aut quibus alioquin debilis est visûs acies, quod in causa est, cur plurimi, cùm *Fingeans* calidi Caffé ipsis offeratur, antequam illud potent, oculis apponunt, ejusque vapores recipiunt. Plurimi etiam tollendis aurium doloribus, craterem ad fumum excipiendum auribus applicant, indeque non minimo afficiuntur levamine.

Supereſt, ut de hujusce potûs Somnum avertendi virtute aliquid dicamus: *Willisus* in ultimis & posthumis suis operibus, de

de Caffé Londini ufitatiffimo loquitur , & fuas obfervationes Medicis aliquando præfcripturis neceffarias proponit , illud remedijs narcoticis opponit , abfolutoque de his tractatu , de ifto quoque verba facit : omnem ejus fomni pellendi facultatem â certis quibusdam partibus aduftis dependere prætendit , quibus & natura & præparatione valde imprægnatur , quæ partes operari dicit , poftquam Maffam fanguinis intrârint , ita & poros cerebri teneant apertos , liberumque Spiritibus transitum fternant. Celebris hujus Medici , multorumque Medicinam profitentium experimentis fuffulti , credimus , potum hunc Maffam fanguineam , humidum nimis & glutinofum abfumendo , exficcare , fpiritusque animalis proventum accelerare ; quò minùs enim fanguinis maffa materia glutinofa & pingui abundat , eò faciliùs partes ejus subtiliores emicant : Quemadmodum ex liquoribus minus pinguibus & vifcidis , aut quorum partes minùs confufæ funt , facilius Spiritus extrahitur. Sané juxta *Willifii* opinionem , Caffé exficcat , hinè ijs , qui funt graciles aut temperamenti ficci & calidi interdicitur , e contra cum fuffeffu ijs præfcribitur , qui temperamento contrario funt præditi. Septentrionalibus & Afaticis mollibus quippe & effæminatis , aut vino alioquin abftinentibus non parùm conducit   Sunt,

Sunt , qui credunt reapse somnum p. n. fugare , hincque omnibus morbis Lethargicis medendis idoneum esse , non verò impedire somnum naturalem ; repiuntur quidem homines , qui ejus usu insomnia curarunt , hic nihilominus effectus ordinarius non est , multique non malè se habentes assumpto post cœnam Caffé , ad somnum vix sese componunt , vigilaturi aptum valde seprehendunt , Spirituum scilicet , quos vigilia dissipat , reparatione. Probabile ulterius est calorem actualem, quo cum sumitur , nimiam chyli cruditatem alterando non parum idoneum esse, ejusque particulas diureticas magnam humiditatis, procurando somno necessariæ partem, per urinas abripere. Cùm tota M. S. circulationis lege, fluat per pulmones , impossibile est ipsos non labefactari , si sanguis impurus , crudus , acris , aut nimium serosus sit : hinc, tussis , asthma & spirandi difficultas &c. facile exoriri possunt. Indubium itaque est , Caffé in his casibus magnum fore præsidium , præsertim si lacte sit alteratum ; utpote acrimoniam M. S. temperat , demulcet , corrigit , & suaviter vel per Diuresin , vel Diaphoresin , particulas heterogeneas eliminat , nec non correctis humoribus , læsos pulmones tandem sanat & consolidat.

Excederet fere hujus Disquisitionis moles ,

les, si omnes adducere studerem hujus potûs virtutes, qualitates, Authorumque experimenta: sed brevitati studens, hæc interea, quæ ad legitimum ejus Usûm magis videntur necessaria, sufficient,

SECTIO IV.

Subjecta, eorumque complexiones, atque morbos, quibus Caffé minus idoneum est, ceu ejus abusum considerat.

§. I.

NUllum remedium est, quod magnificè profit, quin aliqua ratione noceat. Vel, ut ait *Valesius* lib. 4. method. cap. 2. *Nihil est, quod proficit, quin aliqua ratione nocere possit.* Sanè parili ratione res sese habet cum potu Caffé, remedio aliàs multum proficuo, cum hic ipse quibusdam in casibus & subjectis inutilis & minimè idoneus evadat. Hinc, si quidam ex ejus usu commoda non percipiant, qualitates ipsi attributas deesse, ne existiment: Etenim plantæ non ejusdem omnibus sunt efficaciz: sic Manna quosdam constipat, alios verò Senna in Syncopen præcipitat, licet vulgò purgantia sint benignissima. Si ergò qui sint, quibus Caffé nocet, illud ne propterea vituperent; in culpa fuit proprii temperamenti seu complexionis non fun-

data cognitio , & omiffa periti alicujus Medici confultatio : fic quidam reperiuntur , qui huic potui nunquam affuefcere , nec eundem affumere queunt , quin vomitum vehementem in ijs excitet , quod indubitatè probat , ftomacho æquè ac cordi fuas effe antipathias. Ad dignofcendum igitur cafus , in quibus Caffé periculofum & incommodum effe poffet : confiderandi funt ij , in quibus allaturam Caffé utilitatem commendavimus , indeque concludendum , corpori in ftatu & temperamento oppofito conftituto , non nifi noxium effe poffe : fic temperamentis pituitofis , ftomacho debilibus , digeftionem graviter perficientibus , obfturbationibus , humoribus glutinofis obnoxijis , valde eft conducibile ; Ergò biliofis , ftomachis juftò celerius digerentibus , nimium æquè calidis , ijs quibus vafa fanguine fubtili , rapidiusque circulante funt repleta , non nifi noxium eft , fimiliter quos tuffis & fputum frequens , à venarum arteriarumque anaftomofi , vel diapedefi , aut fubtili acriorique fanguine originem trahens affligunt , illis minimè etiam convenire videtur.

In Genere autem minùs conducit macilentis , quàm corpulentis , faltem fi à fanguine fervidiori macies oriatur , qui nimis fluidus , juftoque rapidius circulans , in
parti-

partibus ad suppeditandum ijs alimentum detineri satis nequit : Etenim si macies e- contra oriatur ex eo, quod stomachus fun- ctiones suas, non ut par est, obeat, sive quod in intestinis lateant obstructions, quæ sanguinis restaurationem & purifica- tionem impediunt, ijs conducit Caffè, ob- structiones tollendo, eosque restaurat.

§. II. Illi verò, quibus sanguis est nimis abundans, nimis que subtilis, à Caffè ab- stineant, item in morbis Pectoris, ne vide- licet sanguinem ulterius adhuc volatilisfan- do, ipsum in pulmones magis adigat. Sic anonymus quidam Author, de potu Caffè scribens, observabat, Nobilissimum Lutetiæ Virum, dicto modo affectum, & respiran- di difficultate laborantem, qui potu Caffè se levatum iri putavit; at è contra ab ejus usu Peripnevmoniâ prehensus, post pau- cos dies animam exhalavit: Psthyfici quo- que confirmati, præpostero ejus usu obi- tum suum maturarunt. Verbò conside- randum est, liquores corpus nostrum per- vadentes, machinamque nostram Elasticam in motum redigentes, duobus modis sibi oppositis esse corruptibiles, aut enim nimis inspissati sunt, aut nimis subtilisati; in pri- ori casu, nisi aliud obstet, Caffè perutile erit, at in posteriori pessimum, nisi mali- gnum aliquod fermentum, rarefactionem

nimiam, fermentationis ope oppugnandum habeat. Ex his omnibus concludo, eos, qui hoc genere potûs minûs oblectamenti, magis sanitatis gratiâ uti voluerint, & suum temperamentum seu complexionem, & bonæ aut malæ suæ valetudinis originem ignorant, Medicos artis suæ gnaros consulere debere; aut saltem consulendi sunt tales, qui iisdem morbis detenti, sanitati per *Caffé* fuère restituti.

DE CHOCOLATA, ANACRISIS.

SECTIO I.

De *Chocolatæ* ejusque ingredientium Nomenclaturâ, atque essentiâ, nec non de ejus præparatione, modoque bibendi.

§. I.

QUandoquidem *Chocolata* potus, uti & *Caffé*, inter Europæos tantopere introductus est, ut quasi non amplius Americanis familiaris sit censendus: Idcirco pariter ejus naturam, genuinum usum, virtutes, & noxas, non nisi, prout

prout in præcedenti tractatu de potu Caffé factum , disquirere ordo nunc postulat ; Cùm itaque noster scopus requirat , ut re-cto tramite rem aggrediamur , non abs re fore existimo , hujus potûs *Onomatologi-ani* primò locò rimari.

Chocolata ergò est vocabulum purè Americanum , & à vocabulo *Choco* , quod Americanis Sonum significat , quem hic succus inter coquendum & effervescendum edere solet , & â vocabulo *Atte* vel *Atle* , quod Mexicanis Aquam denotat , derivatur : Nonnullis dicitur *Cacaoatle* , â fructu videlicet *Cacao* , ex quo cum aqua simplici , vel alio liquore *Chocolata* præparatur , hinc Germani vocare solent *Chocolat-Wasser*. Missâ nominali , ad realem ipsius nos convertimus descriptionem , & dicimus : *Chocolatam* speciem esse solidæ pastæ , ex varijs ingredientibus , cujus præcipuum est *Cacao* , ex quâ pasta liquore aliquo dilutâ , potus paratur , palato gratus , ac sanitati perutilis. Est autem aliqua inter Autores discrepantia in Chocolatæ compositione , ejusque ingredientium Numero & Dosi , quæ pro locorum usu , aut pro cujuscunque sapore , aut pro varia Medici intentione & scopo , diversimodè paratur : unam verò ex omnibus , Celeberrimi nimirum *Barthol. Marradonis* , Medici Hispani ,
de

descriptionem adducere intendo , quæ sequenti modo conficitur :

℞. Fruct. Cacaos , *Num.* 700.

Sacchar. albiss. *lib.* iβ.

Cinnamom. *unc.* ij.

Piper. Mexic. Chiles alias dicti. *gr.* XIV.

Caryophyll. arom. *unc.* β.

Vanillæ , *tres filiquas* , *vel ejus loco* , Semin. anis, *unc.* ij.

Achiotæ , *avellanae magnitud.*

Quidam , *inquit* , addunt parum aquæ Naphæ, Moschi vel Ambari grysei gran. i. &c. sed his & similibus suaveolentibus cautè mercandum est , nè ob specialem quorundam idiosyncrasiam , horumque aversionem , periculosa accersentur symptomata. Compositionis itaque famosissimi *Marradonis* ingredientia , sigillatim examinabo , antequam præparationem & mixtionem ejus descripturus sum.

Imprimis ergò ARBOR , quæ hanc nucem fert , ab Americanis vocatur *Cacahuahuitl* , ut ait *du Laët Hist. occident.* lib. 7. cap. 2. & *Ximenes* , in plantarum & animalium Americæ descriptione : sive *Caçotal* , ut observat *Thomas Gage* Anglus ; altitudinis & magnitudinis est adinstar Arantiorum arboris , foliaque non dissimilia , sed paulò majora habet. Hæc ita delicata est , solumque , in quo nascitur ita calidum ,

ut

ut Americani , ne radijs solaribus aduratur , priùs arborem quandam *Atlinam* dictam , plantare soleant , quæ ubi in sufficientem altitudinem excrevit , nec non satis umbræ dare potest , primò sub ejus ramis *Cacao* plantant , ut nimirum obumbretur & â radijs solaribus defendatur , ideò etiam *Atlinam cacao* matrem appellitant , nulli quippe alii usui destinatam.

Fructus *Cacaotal* nudus non succrescit , sed filiquâ camulatâ tectus & circumvestitus , non secus ac nostri melopepones. Hos fructus *Cacahuacintli* nominant : continent autem copiam non exiguam nucum *Cacao* , quæ sunt amygdalarum majorum adinstar , sed compactiores & palato gratiores , 20. aut 30. imò 40. in singulis filiquis continentur. Unaquæque nux in duas dividitur partes , simul apprimè junctas , quas tegit alba quædam pellicula , succo quodam refrigerante & humectante prægnans , qui ab Americanis mulieribus in delicijs habetur , atque ab eis exfugitur. *Colmenero* & *Thomas Gage* , duas *Cacao* species numerant : *dua* , inquit secundus hic Autor , *Cacao species ; vugare unum coloris obscuri , subrubri , rotundum , & in extremitate punctatum : alterum Patlaxe dictum priori latius , crassius . & desiccans magis , pretioque minori . somnum poten-*

potentiùs arcet , & ideo parum in usu , nisi inter plebeos.

Dominus *Moreau*, quatuor species esse ait : *prima* inquit vocatur *cacahuaguhuitl*, omnium maxima & fructuum feracissima. *Secunda* ejusdem nominis , mediocris magnitudinis , fructus habens minores. *Tertia* adhuc minor *xuchi cacahuaguhuitl*, cujus fructus ad extra rubri, intus alijs similes. *Quarta* *Tlalcatahuaguhuitl*, omnium minima, fructumque minimum ferens, colore adeò ab alijs non diversum. Omnes autem isti fructus iisdem pollent viribus , eidemque usui inferviunt , quamquam ultimus cæteris omnibus ferè præferendus sit , à nonnullis statuitur ; Electione tamen utendum, ne mucidæ , cariosæ , aut quocunque modo corruptæ seu vitiosæ, verùm integræ, pingues, diligenter asservatæ & sapidæ nuces adhibeantur.

II. SACCHARUM *Chocolatam* subingreditur , non solum ad saporem acerbum *cacao*, & aliorum simplicium hujusce compositionis temperandum, sed etiam ad ipsius conservationem, uti fit cum vulgaribus conditis ; id tamen non obstat, quod, si nimis vetusta sit compositio, tandem vermiculi in ea generentur, qui non secus ac vetustum caseum illam utrobique perforant,

rant, præcipuè si in loco humido asservata fuerit, aut nimia sacchari quantitas ei addita sit.

III. CINNAMOMUM, quo in *Chocolatæ* confectione utebantur in America ante Hispanorum adventum, non erat cinnamomum orientale, in illis regionibus adhuc incognitum: illud procul dubio usurpabant, quod apud Monardum *lib. de plant. cap. 25.* describitur; estque Arbor mediocris magnitudinis, folia Lauro similia habens, fructum instar pileoli violacei ferens. Hic fructus saporem & odorem Orientalis cinnamomi refert, insipido & inodorato cortice, utuntur aliàs pulverisato in ferculis: stomachum roborat, flatum dissipat, prævum oris odorem corrigit, & colicam sedat. Unde non inconsultò Chocolatæ admiscetur, utpote attenuare & subtilisare terrestres *cacao* partes, & ejus stomachicam vim augere potens. In ejus locum verum Cinnamomum Ceylonicum, qualitatibus iisdem pollens, substitui potest; sed in eo casu dosis minuenda, quia cùm sit Americano validius, unciaè duæ in præscripto requisitæ nimiaè essent.

IV. PIPER Mexicanum, seu Chylles, sive Chylli, duo sunt genera, *Oriente*, quod est zingiber, & *Occidentale*, aliàs piper Mexicanum, seu de *Tabasco* dictum, quia

quia in illa novæ Hispaniæ provincia copiosè crescit : *du Laet in ult. cap. lib. V.* ait, hunc fructum ex arbore domestica *xocoxochitl* procreari, cujus folia sunt odorata, flores rubri sicuti Balauftiorum, ejusdem ac flores arantium odoris pergrati, & dulces, fructus rotundi, & racematim ex arbore pendentes, primò virides, mox ruffi, tandem nigri, gustu acres, suaveolentes, calidique & sicci, ita ut piperi ritè substitui possint. Multi tamen ex hac compositione piper eximunt, quia nimis calidum & acre, & propterea Medici vix unquam piper rotundum, nisi integrum, ægris suis præscribunt; hoc enim modo stomachum calefacit & roborat, nec tamen viscera, in quæ non permeat, incallescere valet, Cùm econtra pulverisatum, calorem & sitim intolerabilem pareat. Quamobrem plurimi Chocolata utentes, postquam observassent, se ab ejus usu incallescere, & in facie eorum pustulas aut guttam rosaceam excitari, meritò ab ea piper, cui hunc effectum tribuebant, exulare jufferant.

V. CARYOPHYLLIS aromaticis non pauci etiam in hac compositione abhorrent, fortè, quia alvum constipant, quam aliàs sint stomachici, & alijs optimis qualitatibus donati, quibus utpote notissimis non insisto.

VI. VANILLA, quam alij *Mecusuchil* vocant, est filiqua, odore suavi, gustuque acri prædita, stomachum roborat, glutinosos humores incidit, & attenuat, potenterque venenis resistit, menses & urinam promovet: cum Tabaco mixta, ejus ingratum ex fumo odorem corrigit; fusè ejus virtus describitur, apud *Eusebium Norinbergicum* & *du Laës*. Lib. 5. Cap. 4.

VII. ACHIOTA, succus est inspissatus, ex fructifera arbore *Achiotl*, alijs *Changuarica*, aut *Pamaqua* vel *Orleana* dicta: Eam describit Nobilis Peregrinator *Thomas Gage*, dum inquit: *Achiota in cujusdam arboris rotundis siliquis succrescit, quæ granis rubris referta sunt, ex quibus paratur Achiota, quem primò in Massam redigunt, mox exsiccatam in globulos, placentulasuè efformant, quas in foro ad vendendum exponunt &c.* *Achiota*, paulo superius ait, *qualitatis est penetrantis & attenuantis, uti ex Americanorum Medicorum praxi patet, qui experientiâ edocti, illum quotidie ad incidendos & attenuandos crassos, viscidosque humores, Asthmatis & Dysuria parentes, præscribunt, in omnibus pectoris, viscerum aliorum obstructionibus, ac similibus morbis utiliter usurpant.* Notandum, *Chocolatæ ingredientia, ut supra insinuavi, non esse*

fixa , quædam enim adduntur , detrahuntur , aut immutantur , pro varijs conficientium intentionibus. Sic vulgus Nigrorum & Americanorum , nihil præter *Cacaos* , *Achiotam* , *Chilles* & *Anisum* accipiunt. Alij Cinnamomum redolere volunt : alij dulcem , alij acrem esse cupiunt. Inde fit , ut varij coloris , saporis ac diverſi pretij & effectûs reperiatur. Chocolata in his regionibus composita , nimis insipida Americanis , apud illos verò confecta , nobis intolerabilis foret.

§. 2. Examinatis cognitisque Chocolatæ ingredientibus , ad ipsius præparationem atque mixtionem simplicium , tum & bibendi modum me conferam. *Cacao igitur & alia , quæ Chocolatam componunt , ait Colmenero , contundi , & teri debent in mortario , aut super lapide lato & polito , quem in Indijs occidentalibus Metaitl , vel Metate , vocant , huic usui destinatum. Sed antequam terantur probe easiccari & torrefieri ad ignem opus est , ut facilis pistentur , Achiotâ exceptâ. Sed curandum est , ut continuò in torrefactione moveantur , ne adurantur , nigrescant & amarescant , nam taliter vis eorum periret. Cinnamomum & Piper Americanum si addere velis , primò teri debent , simulque cum pipere Anisum , & ultimò*
sed

sed *serfim* Cacao, per duos aut tres dies
 ejus tritaram iterando super lapide;
 singula autem sigillatim terenda; dein
 omnia pulverisata cum cacao in vase,
 cochlearis ope, miscenda, parandaque
 massa, qua teritur iterum super lapidea
 tabula aletata dicta, levi supposito igne,
 ubi mixtio probè facta, vitando nimium
 calorem, ne butyrosa partes resolvantur
 & dissipentur. Observandum etiam, si-
 mul cum cacao addendam esse in tritu-
 ratione Achiotam, ut facilius color con-
 cilietur: Pulveres omnes, excepto cacao,
 per setaceum trajiciendi sunt: Sique
 cacao cortex eximatur, delicatior & gra-
 tior erit confectio. Tritis & incorporatis
 omnibus, massa illa ferè liquefacta coch-
 leari extrahetur, formebuntur tabella,
 pyxidibus includende, qua ubi simul ac
 refrigerabuntur, indurescent. Prius ta-
 men charta, aut magnis quibusdam ar-
 boris folijs, veluti Platani Americana,
 affundenda massa, & tabella formanda,
 atque ad umbram siccande, postea exi-
 mende & in pyxidibus ligneis conservan-
 da. Varios adhuc Americanorum Choco-
 latam parandi & componendi modos de-
 scribunt, *Piso & Hughesius*. Sic

imò: Cacao nucleos probè curatos, &
 in sole vel supra lentum ignem in vase con-

venienti ficcatos, detractis cuticulis in mortario marmoreo tundunt, & cominuunt in particulas tenuissimas, pastam inde efficientes, quæ vel seorsum vel addito ovo & farina, *Mayzij* tantillo in rotulas, pilas, trochiscos, aliasvé massas formari potest, vel in pyxides immitti, quæ super asseres, seu tubulos æquales supposito folio aliquo, aut chartâ mundâ in umbra siccanda; in sole enim liquefcunt, adeoque brevi indurefcit pasta, & ad hebdomadam, mensem, anni dimidium, aut etiam integrum annum, pro usu quotidiano servari potest. Si nucleos in sartagine supra ignem exsiccas, cavendum tibi est, ne adurantur. Nuclei non nimis tundendi sunt, ne plus æquo oleosi evadant; panes & rotulæ Chocolatæ curiosè compingi & lævigari debent, ne rimis, aut fissuris hient, adeoque aëre se infinuante mucidi brevi fiant, nec diu durent,

Idò: Nonnulli supra lapidem amplum, æqualem, lævem, & politum commolunt nucleos in tenuissimam farinam. Supra alium deinde, quem in promptu habent lapidem aut laminam ferream, farinam extendunt, & supposito lento igne, quantus sufficiat ad impediendum, ne laminæ adhærescat, manibus subigunt, & efformant in quascunque ipsis placuerit figuras, vel seorsim,

orsim, vel cum tantillo *Notty*, quæ cardiacæ est, atque hæc inquit, optima est Chocolatæ pasta, utpote simplicissima, quæque Indi olim ante Hispanorum adventum usi sunt.

Illud: Hispani nostrates eos imitati, nucleorum *cacao* pastæ adjiciunt, vel *Chylle*, vel *Achiote*, vel aliud quodvis â supra dictis ingredientibus, vel plura eorum simul, quæ haberi possunt, pro gustu conficientis, vel pro utentium constitutione, vel medentis scopo, additâ tandem sacchari q. s. singula autem, quæ massæ admiscenda sunt, seorsim debent comminui, & in pulverem subtilem redigi.

Non minor est diversitas in potu Chocolatæ potando; etenim Mexicani, tum parare solent cum *Atolla* quæ est frumenti Indici farina in aqua diluta & cocta, antiquissimus eorum potus. Varios *Attolla* præparandi modos â *du Laët* descriptos, lib. 7. cap. 8. hic recensere supersedeo, cum in nostris regionibus potus sit ignotus, flatulentus, & malè sanus.

Sunt alij Chocolate bibendi modi, inquit Thomas Gage. *Primò enim dissolvitur in aqua frigida, & ligno denticulato agitatur, spuma elevata in alto reponitur vase, reliquum cum sufficienti quantitate sacchari igni apponitur, & ubi ad-*

buc calidum est , spuma prius separata affunditur , totumque epotatur . Sed vulgatissimus parandi modus hic est : Aqua bulliens infunditur crateri , quem ebibere cupis ad medietatem , inde Chocolata tabella una aut altera dissolvitur , donec inspissata satis appareat , mox probè ligno denticulato agitur , & in spumam vertitur , tandem reliqua crateris medietati aquâ calidâ cum saccharo repletur , propinatirque , comedendo prius aliquid conserva , aut Massapanis Chocolata intincti . Alius adhuc est modus , in Insula precipuè S. Domingo usurpatus ; Chocolata enim simul cum aqua & saccharo in vase coquitur , donec unctuosâ supernatet spuma , tuncq; calidè hauritur .

Americani , in festis & convivij , refrigerij gratiâ , frigidam Chocolatam potant , hocq; parant modo : eam aquâ frigidâ diluunt , ligno agitant , spumam eximunt supernatantem ; mox saccharum aque , in qua dissoluta est Chocolata , admiscunt , & ex alto spumæ , quam reponunt , affundunt , sicque frigidè assumunt . Ita refrigerat hic potus , ut eo pauci impunè uti queant ; stomachi enim dolores , præsertim in mulieribus , aliâque incommoda causat .

Liburni , & in alijs Italiae locis , ubi omnia ferè

ferè potuum genera glacie , aut nive refrigerare solent , in subsidium adversus aëris æstum , sæpe Chocolatam glacie refrigeratam bibunt , quæ quidem palato potiùs , quam valetudini conveniens est. In eoque differt à Caffè aut Thé potu , qui frigidè haustus nullo modo gratus est. Vulgaris quorundam nostris in partibus Chocolatam præparandi modus , sequens est: In cucumam ad ignem totidem aquæ crateres , quot sunt , qui potare cupiunt , immittuntur ; & ubi bullire incipit , Chocolatæ uncia una & quadrans , pro singulis crateribus in pulverem redactæ , injicitur cum uncia sacchari , subitoque ligno agitur super ignem , donec probè spumescat , spuma crateri immittitur , & agitur denuò tamdiu decoctum , donec ferè totum in spumam illam abeat , & sic calidissime sorbetur. Sunt , qui ante ejus potum aquæ frigidæ haustum sumunt , aut panem biscoctum intingunt in Chocolatam , istumque comedunt , ac magis succulentum postea sorbent. Chocolatæ verò , si ex præstantissimis non fuerit , dosis augeri , saccharumvè pro lubitu minui , aut augeri potest :

Qui voluptati potiùs , quàm sanitati consulunt , guttas aliquot ambari grysei , vel simile quid supperaddunt , quod gustui & odori gratum est. Sunt & qui saccharo

Ægyptiacum sorbetum, aut aquæ lac cum vitello ovi, substituunt, palati potiùs irritamenta, quàm sanitatis solatia.

Quoad bonæ Chocolatæ electionem, plus in hoc passu experientiæ, quàm verbis dandum est. Forma pastillorum nihil huc confert; parantur enim longi, rotundi, quadrati, majoribus aut minoribus frustis, ne quis putet, hic nodum in scirpo quærare. At non exigui est momenti observare, ne mucidum oleat, nevé sit vetustior, quod dignoscitur sæpe, ubi vermiculis perforata cernitur, masticando eam nihil displicens habere debet, neque aromaticas species nimis sapiat. Verùm id si liceat, dignoscere unam ab altera non erit difficile, præcipuè si quis optimam aliàs solitus fuit potare.

Quod concernit Crateres, quibus ad huncce potum utuntur Americani, & curiosi Europæi, eos usurpant, qui ex nuce *cocos* sunt fabricati, non tantùm, quia forma & magnitudo commodæ, verùm, quia margines non ita facilè incalescunt, ut labia adurere queant, sicut fit in argento, aut stanno. Hi crateres indigenâ Americanorum linguâ *Tecometes* vocantur: alij quoque parant ex fructu Hispanis *Higuero* dicto: magna est arbor, cujus folia *Moro* magnitudine & formâ similia sunt, fructus-
que

que instar citrullorum ferens. De palmis cociferis nihil dicam, cum à multis A. A. jam descriptæ fuerint. In horum verò defectu, crateribus porcellanijs aut Faëntinis uti licet. In forma solida *Chocolata* usurpari quoque potest; ex eâ enim fiunt tragemata læcharata, bis cocta, Massæpanes, aliæque cupediæ, si non sanitati adeò utiles, saltem æquè ferè, ac in liquore, pergratæ palato.

Si *Chocolata* sanitatis gratiâ duntaxat bibitur, duæ vices singulis diebus ad summum, & potiùs horis matutinis, quam pomeridianis sufficiant. Biliosi, loco aquæ communis, cum aqua *Endiviæ*, præcipuè æstate sumere possunt; sic intemperiei corporis calidæ non erit contemnendum præsidium, obstructionibus verò cum tinct. *Rhabarb.* usque ad *Mensem Majum* extendi potest ejus usus, temperato præsertim aère: *Econtra* improbat ejus usum diebus canicularibus, sæpiùs laudatus *Colmenero*, concedit tamen ijs, qui ita huic potui affueti sunt, ut nullam inde noxam percipere queant: *si*, inquit, *Chocolata* quis opus habeat diebus *Canicularibus*, sitque temperamento calido præditus, eam paret cum aqua *Endiv.* singulis quatuor diebus, præsertim si laboret stomachi debilitate; quanquam verò in *America* o-

*mini tempore assumatur, fierique in Hispania possit. Dandum autem est primò id consuetudini, secundo illius regionis calori extremo, quo cum excedente humiditate conjuncto, pori aperiuntur, magna- que fit substantia corporis dissipatio ita, ut non solum manè, sed quavis horâ & tempestate tutò usurpari queat. Quia verò à caloris extremi excessu naturalis corporis calor dissipatur ac exhalat, Sto- machi verò & aliorum viscerum calor ad peripheriam corporis fertur, ventri- culus admodum debilitatur, ita ut non so- lum ex Chocolata, quæ, ut diximus mode- ratè calefacit, sed etiam ex vino puro utilitatem reperiant, ac stomachum ro- borent isti America incola. Si verò asti- bus perdurantibus aquam potentè, non parvam ex eâ noxam persentiunt, im- minutâ aut depravatâ alimentorum co- ctione, alijsque exinde accersitis morbis. Notandum etiam terrestriorem casao substantiam crateris fundum petere, ubi ejus potus paratur, & sunt, qui existi- mant, id maximè alimentosum simul esse hauriendum, quod tamen sine præjudicio & noxa fieri non potest, cum pars hæc crassa, terrestris & obstruens, melancho- licum generet succum, aliaque pariat in- commoda: eam igitur vitet, qui sanita-
tis*

tis sua Curam habere voluerit , reliquâ parte succulenta contentus.

SECTIO II.

De Fructûs Cacaos analysi , simul-
que de qualitatibus ex Chocolatæ ingre-
dientium mixtione resultantibus , ac
quibus in affectibus conveniat , seu
de ejus Ufu.

§. I.

Perscrutati sumus in præcedenti sectione
singulorum Chocolatæ ingredientium
qualitates : sed ut nihil de eâ intactum re-
linquam, penitiusque ipsa cognoscatur, ejus
principalioris ingredientis, nimirum fructûs
Cacaos principia explicare, atque apud tri-
bunal chymicum per torturam Vulcani e-
xaminare, nec non ipsius analysin experiri
animus est, priusquam de Chocolatæ qua-
litatibus quidquam sum dicturus : spagy-
ricam ergò nucum *Cacaos* analysin nobis
demonstrat *J. Rajus* sequenti modo. Nu-
cleorum *Cacao* non decorticatorum uncia
8. in pulverem comminutæ, & retortæ in-
ditæ, substantiæ adeò fixæ & difficulter in-
tra se esse prodiderunt, ut modicâ ignis vi
nihil redderent, præter album quendam li-
quorem, aquæ instar clarum & pellucidum,
idque in pauca quantitate, quem pro phleg-
mate habuerunt : aucto igne ad eum us-
que

que gradum , qui spiritui vitrioli eliciendo sufficit, 17. horarum spatio elevatus est spiritus vaporum specie lactei candoris , qui præter aliorum spirituum morem , in phlegmate subsidit ad fundum vasis recipientis ; tandem adhibito igne vehementissimo reverberij , in vegetabilium destillationibus minùs usitato , ascendit oleum intensè rubicundum & velut sanguineum , sed pellucidum valde , quod refrigeratum , crassescit instar olei seu butyri , aut ceræ. Destillatione peractâ , caput mortuum unc. ij. & 3vij. pendere deprehendebatur , spiritus non admodum fervidus erat , sed penetrantissimus , nec gustui , nec olfactui ingratus , quemadmodum esse solent è sanguine aut carnibus elicitum : oleum pariter mirificè pungit & penetrat sale suo volatili , cujus magnam quantitatem continet , nondum separato , estque valde aromaticum & cardiacum , spiritus brevi acescit , quo se acetum copiosum continere prodit : atque hæc duntaxat analysi separari potuerunt , quæ quamvis adeo simplicia videantur , ijs tamen , quæ deinceps de ejus effectibus dicturus sum , fundamenti loco esse debent. His ita positis Chocolatæ proprietates , ejusque rationes faciliùs comprehendentur , neque me quis temerè accuset , si vires ejus altius extulero.

Ast dubium esse potest , quænam ergò qualitas ex eorum mixtione resultet , ac prædominetur ? vi cujus hujusce compositionis usus , sanitatem nobis promittere potest. *Calida quidem*, inquit Colmenero , *omnia serè ejus ingredientia observantur ; unde totam esse calidam , quis non putabit ? sed animadvertendum , cacao , aliorum omnium quantitatem in ea superare , quod cum summè frigidum sit , alia concomitantia ingredientia , frigidas , terrestresque partes cacao duntaxat corrigunt . Sicut igitur duo medicamenta contraria qualitatis , suâ mixtione temperatam compositionem efficiunt , ita actione & reactione frigidarum cacao particularum , & aliorum calidorum ingredientium , Chocolata temperatam qualitatem , à medio parùm dissitam , obtinet .* Afferi ergò potest , si præcipuè piper & caryophylli eximantur , merè temperatam esse , uti experienciâ & ratione probari potest. Experienciâ enim , supponendo cum Galeno , omne temperatum medicamentum frigida calefacere , & calida refrigerare , ut aqua tepida frigidam calefacit , calidam refrigerat ; patet , & constat , quâ ratione Chocolata , ut fertur , stomachum frigidum calefaciat , calidumque refrigeret.

Hoc

Hoc in se ipso expertum esse testatur idem Author: dum enim ex ægrorum visitatione excalesfactus redibat, indigenarum persuasione adductus, Chocolatæ craterem hauriebat, quo sitim temperari & refrigerari in se persentiebat. Econtra verò, ubi matutino tempore chyli reliquiæ crudæ indigestæque eum debilitabant, & infrigidabant, ab eodem potu manifestè stomachum roboratum & calesfactum sentiebat. Sic experientiâ constat ab illius usu, omnis sexûs ac ætatis, temperamentique oppositi plurimos bene se habere, indicio qualitates in ijs prædominantes non augeri, quod augmentum aliàs teste *Hippocrate* morborum est scaturigo.

Tandem ut experientiæ ratio in subsidium veniat, notandum, omnes *cacao* partes non esse frigidas, sed non paucas butyrosas, sulphureas ac inflammabiles, consequenter calidas, frigidis vix mediam partem constituentibus; unde accidit, quod & aliorum calidorum ingredientium permutatione, compositum confletur temperatum. Omne quippe agens, teste Aristotele, æquè ac patiens patitur, ferrum secans secando obtunditur, res calesfaciens calesfaciendo refrigeratur, pellensque pellendo repellitur: ita idem hoc in casu evenit. *Inde concludo, subdit Colmenero, melius esse, si Chocola-*

colatâ utamur elapso aliquo , postquam confecta est tempore , post unum , v. g. mensem , quàm recenter paratâ. Videtur enim hoc tempus necessarium esse , ut debilitentur ingredientium qualitates , & mediam obtineant temperiem. Sic Galenus philonio uti ante sex menses verebatur , quod ex opio , pipere , alijsve oppositis concinnabatur. Et quidem experti sunt non pauci , à Chocolatâ recentis usû male se habere , & stomachum laxari , eò quod cacao pingues & butyrosæ partes , à terrestribus nondum victa & correctæ essent. Et ratio suadet , si enim butyrosum solum bibatur , etsi jam Chocolatâ vetusta sit , stomachum relaxat , non secûs ac recens adhuc esset. Tandem ergò patet , Chocolatam non ita frigidam esse ac cacao , nec ita calidam , ut alia ingredientia , sed actione & reactione moderatam ipsi temperiem conciliari , stomacho calido & frigido æquè commodam , modò mediocri quantitate , & menstruæ fumatur ætatis.

§. 2. Quoniam Medicina varia esculenta & potulenta , pro varijs affectibus aut admittere aut prohibere solet , proinde quibus apta & noxia esse possit Chocolatâ , silentio prætereundum non est , cùm pluri mi Chocolatâ potiùs ex consuetudine & ob delicias , quàm morbi curandi aut præfer-

var-

vandi causâ utantur. Quia autem pauca nobis suppetunt hucusque experimenta, quibus ejus vis fulciri posset, brevior etiam ero, & principales tantum Chocolatæ virtutes paucis adducere conabor.

Et primò quidem, cum hujus Compositionis præcipua ingredientia sint stomachica, ut supra insinuavi, sequitur necessariò, hanc ipsi inesse qualitatem. Ergò qui stomachum à colicâ, diarrhœâ, flatibus aut hypercatharsi exhaustum habet, utilem sibi hunc potum experietur. Ideò frequentius in America, quam in Europa usurpatur, quòd ibidem stomachi debilitas est frequentior, *Quod me attinet*, inquit Thomas Gage, *per duodecim annos continuò Chocolatâ usus sum, summo manè cyathum unum hauriendo, alterum horâ nonâ aut decimâ, tertium horâ unâ aut alterâ post prandium, ultimum quartâ aut quintâ pomeridiana; sed cum vesperinis horis studio incumbere volebam, alium septimâ aut octavâ sumebam, quo faciliè studium ad horam noctis duodecimam prorogabam. Si verò prædictis horis, casu aut negligentia, ejus usum omittebam, tunc stomachi debilitatem sensi, & quasi cardialgiâ tentabar. Et hoc pacto per annos illos duodecim firmâ valetudine gaudebam, ab obstructionibus, & febrì,*

febri, omnique alio affectu immunis; alijs tamen nolim eandem, quam mihi normam præscribere, nec Medici vices agendo, potius hujusce dosin ac tempus præscribere, multò minùs temperamenta, morbosque quibus conveniat, definire.

At nè vanâ curationis spe deludatur quispiam, sciendum, per stomachi debilitates, in quibus hic potus convenit, intelligi eas, quæ ab inanitione & defectu procedunt, sive parùm nutriëntia, qualia in America alimenta sunt, sive corpus & stomachum evacuatio aliqua exhauferit, sive aër nimium subtilis, assumpta alimenta justò citius dissipaverit, ut in regionibus frigidis ac montanis, in quibus semper viget appetitus, accidere solet: secùs autem non.

Idò: Omnès fermè verbi divini Prædicatores, aut alij Oratores, ab ejus usu, sive ante, sive post sermonem, optimè se habebunt; etenim antè sermonem, pectoris & vocis vires diutiùs, quàm jusculum sustinet: post verò, exhaustas corporis vires reparat. Convenit & iter facientibus, idè in Americæ itinerarijs, familiarem illius esse usum peregrinantibus, legimus, & quidem manè, antequam itineri se committant, & vesperi, absoluto diei penso.

Illud: Tussi & Asthmatis medetur, sitim mirum in modum restinguit, diaphoretica

E

etiam

etiam est & sudorifera , somnum inducit placidum & tranquillum , adeò vires reficit & restaurat , ut satis commodè absque ullo alio alimento , bis in die hausta , vita protrahi possit. Labore immoderato defessos & exhaustos , mirificè recreat. Cuicumque restitutioni & corporis temperamento convenit , & sine periculo sumi potest à quovis sexu , ætate , constitutione , etiam non adeò observatâ exactâ dosi , modò ad facietatem sumpta , non nimiùm gravet ventriculum , aut aliæ circumstantiæ contraindicent & prohibeant. Observandum autem est , quod post sumptam potionem , semi-horæ aut horæ integræ spatio , quiescere oporteat , & à labore cessandum sit , ne concoctio impediatur & turbetur : à cibo etiam aliquamdiu abstinere convenit. Ut verbò absolvam , totum cardiacum est & analepticum egregium , potio hæc verè nectareâ , multi & optimi nutrimenti pabulum , inquit *Hughesius* , & superat aliud quodvis alimentum , præsertim intra limites *Zonæ torridæ* , corpus reficiendo , & roborando ; quin & summè commendatur (inquit *Schröderus*) ad roborandum vitæ balsamum. Revera omnium , qui aliquamdiu in *America* vixere , unanimi consensu & testimonio , saluberrimus est ijs regionibus *Chocolatæ* potus , adeòque necessarius incolis ,

& advenis, ut ægrè sine eo vitam prorogare, nedum labores suos obire possent. Per experientiam itaque plurimi Practicorum sæpius observârunt, Hecticis, scorbuticis, catarrhosis, atrophîâ, scabie malignâ, item tussi ferinâ laborantibus, Chocolatam, quasi divinum & miraculosum remedium extitisse, imò ad istam, in morbis modo enarratis, alijs nihil proficientibus remedijs, tanquam ad sacram anchoram confugiendum esse, constanter recommendant. Omnibus igitur in morbis, in quibus sal acre, sive sit vel biliosum, vel acidum, vel austerum aut muriaticum, tanquam causa morbifera accusatur, miserè decumbentibus, solamen & levamen afferre poterit. Ex quorum numero non excludimus luem veneream, guttam rosaceam, podagram, & arthritidem vagam.

MEDICI aliàs etiam ad varios morbos Chocolatam accomodant, medicamentis scopo suo convenientibus admixtis, v. g. ad fluxus alvi sistendos, nucè moschatâ, aut limaturæ martis tantillo, ad tussim & raucedinem, amygdalis, earumque oleo, saccharo cando &c.

D. *Quarremain*, Medicus famosus, Hæmorrhoides, seu ficus ani, in se ipso curavit, partes affectas butyro nucis cacao inungendo. Phthysicus ferè deploratus,

robori suo & sanitati restitutus erat , præter omnem spem , à quotidiano usu nucum *cacao* , seu potionis Chocolatæ , D. *Mundy* teste. Item Chocolata senibus ac decrepitis quam maximè proficua est : *Sic novimus* , inquit celeberrimus *Mangetus* , in *Biblioth. pharm.* 1. 3. pag. 444. *octogenarium* , constitutionis naturâ debiloris , qui loco omnis alterius alimenti , per tres integros annos , Chocolatâ cum ovi vitello in aliquot jusculi carniû cochlearibus dissolutâ , utebatur , eaque in totali aliorum ciborum aversione , & vitam & vires , quas maximâ caducitas sperare permittebat , prorogavit. Sic & hodie alium adhuc superstitem habemus nonagenarium , qui Chocolata usui firmam satis valetudinem ; quamvis cum memoria propè deperditione , præcipuè debet. Et hæc sunt , quæ de principaliori Chocolatæ Usu & Naturâ invenire , ac innuere potui.

SECTIO III.

Quibus in casibus Chocolata noceat , seu de ejus Abusu.

§. I.

Contraria juxta se posita magis elucescere , frequens est in scholis axioma ; neque omnia omnibus conveniunt , sed huic mel , alteri fel , uni prodesse , alteri nocere vi-

videmus ! imò nihil est tam jucundum , tam perfectum , quod non suas patiatur manes. Cùm itaque hæcenus de usu Chocolatæ abundè dictum sit, paucis etiam ejus abusus restat investigandus , præterea quibus noceat , videndum. De excessivo & periculoso Chocolatæ abusu , hæc verba altâ mente reposuit *Thomas Gage* : *observavi* , ait , *tantùm ab eo* (nimirum Chocolatæ potu ,) *malè habuisse quosdam , vel quia sacchari nimium admiscebant , quod stomachum relaxat , vel quia nimia copiâ eam propinare solebant : at sanè non solum Chocolata , sed alij omnes liquores , quod si nimis potentur , quamvis alias optimi , noxij penitus evadunt ; ergò si ab ejus usu obstructiones natae sunt , id ab assumptâ ejus copiâ evenit. Sicuti enim , cùm vinum plus nimio potetur , non amplius roborat & calefacit , sed frigidos morbos generat , naturâ illud vincere non valente ; ita si Chocolata nimia quis indulgeat , pingues ac butyrosa partes , quibus abundat , non ritè ubique per corpus distribuuntur , & necessario in capillaribus Epatis venis restitant , & tandem obstructiones gignunt : hæc ille. Et sanè , Chocolata non solum in illis , qui nimiam potant , obstructiones generat , sed etiam in quibusvis jam ad obstructiones dispositis ,*

vasaque lactea nimis exilia , depressa aut infarcta viscido humore habentibus , in quibus terrestres ejus partes restitant & obstructionem augent. Itaque ab eâ abstinere debent juvenulæ chlorosi laborantes , omnesque alij obstructionibus affecti. Præterea omnes illi eam in copiosa quantitate sumere non audent , qui laboribus planè nullis dediti , nec eorum corpora emaciata observantur , & vitam sedentariam agere solent , præsertim etiam illi , quibus in fieri est obesitas. Dudum sæpius laudatus *Anton. Colmenero de Ledesma* M. D. Profess. tract. de Chocol. indic. Cap. 4. monuit sequentibus verbis : *Natura superfluum illam quantitatem vel expellere , vel in suam substantiam transvertere nequit , præterea , si quis nimium Chocolata biberit , tanta ejus quantitas per totum subjectum equaliter distribui haud potest , partes ejus quippe pinguioribus , si crassioribus Epatis venis adhaeserint , fieri nequit , quin illæ constipatae penitus obstruantur : quapropter ne tale contingat , quinque vel sex Chocolata uncias ebibi posse statuo , manè quidem sub auroram.*

§. II. Excessivum pariter Chocolatæ potum , ad generationem calculorum , præcipuè vesiculæ felleæ , multum quoque con-

tri-

tribuisse, quamplurimorum præstantissimo-
rum Practicorum observationes attestantur.
Sic Parisiis, teste *Carolo Sponio*, apertum
est cadaver cujusdam viri, qui nimium
Chocolatæ indulgebat, in quo reperti sunt
in fellis cystide ultra viginti calculi, quos
non immeritò hujusce liberalioris potûs so-
boles esse putarunt. Ejusmodi casûs ob-
servaciones calculorum tam in cystide fel-
lea, quàm in vesica urinaria, ab excessivo
dulcium, præcipuè autem Chocolatæ usu
generatorum, memini me sæpius audivisse
in Colleg. Public. à *Perill. Clariss. Excell. D. D.*
LöW, Equite ab *Erlsfeld &c.* *Præcos*
Profess. in Facult. Med. Pragens. primario,
Calculosque plurimos, ex dulcibus & Cho-
colata genitos, in Musæo suo asservatos
cuique, obvio & curioso ostendit.

§. III. Nec minorem tragicum *Chocola-
ta* eventum relinquit in debilitatibus Ven-
triculi, quæ ortum ducunt à chylo cor-
rupto, crudis indigestisque humoribus in
stomacho stabulantibus, qui quidem non
solum appetitum minuendo, functionem
ejus debilitant, sed etiam exitum quæren-
tes, qua datâ portâ per diarrhœam & vo-
mitum excluduntur, aut cardialgiam & vo-
mituritionem excitant, in hoc inquam ca-
su, pessimum est remedium Chocolata;
cùm enim glutinosa & butyrofa sit, hisce

viscidis humoribus permixta, fermenti esurini activitatem magis adhuc obtundit, e-
jusque symptomota auget. *Ægrotum in simili statu versantem audivi, inquit prælaudatus Carol. Sponius, se, cum amici cujusdam suavis binos Chocolatæ crateres hausisset, in pejus ivisse, donec intra decem aut duodecim dies, superveniente biliosorum & viscidorum humorum vomitu, tandem veluti calcem quandam Chocolatam redolentem evomisset, qua in ventriculi fundo indigesta totidem diebus latebat.* Eodem modo, si colicus dolor ex subtilibus, biliosis, acribus, intestinaque erodentibus humoribus oriatur, Chocolatæ aliquot cyathi eos attemperare & obtundere possunt; verum si à pituita vitrea intestinorum parietibus agglutinata, originem ducat, aliud omninò, quam Chocolata, usurpandum videtur præsidium.

§. IV. Quoniam Chocolatæ compositioni magna sacchari copia subingreditur, cum mulieribus, uterinis affectibus laborantibus, cautè mercandum est, ne serò sapiant Phryges: etenim omnia saccharata Hystericis sunt adversa, similiter cacochymicis, Hypochondriacis, acidis, biliosis, fermentescibilibus humoribus ac halitibus foetis; unde qui paulò ante quieti, fluctus ac turbas acquirunt, & paroxymos excitant;

tant ; attamen id in alijs magis , in alijs minus observatur. Idem verò in alijs paroxysmantibus morbis observari debet , nominatim Epilepsiâ , & motibus convulsivis , qui à dulcibus faciliè exasperantur & excitantur : adeòque Chocolata in febribus , alvi fluxibus , & torminibus , item capite dolentibus , propriè non habet locum , quatenus effervescentiam inducit majorem , humoresque magis turbat. Quod autem dulcia & suaveolentia suffocationem uteri inducant, Vid. *Fo. Theod. Schenckij syntagm.* de comp. Med. pag. 121. & 122.

Ut verò hæc concludamus , ad complures ejusmodi affectus præstandos , diversitas ætatis , temperamenti , coctionis , subjectorum , plurimum confert , adeò quidem , ut in alijs obstruat , in alijs ace scat , & suffocationem uteri iuducat , in alijs alia magis causet , in se aliàs temperata & innoxia : Quemadmodum enim victus ipse non unus omnibus prodest , cum quibusdam plenus , alijs attenuans magis conferat ; ita idem sentiendum de Chocolatâ , & hinc ad ducta hætenus nihil ipsi derogant , moderatum enim usum nullatenus improbare volumus , dummodo modicè , decenter , debitâ cautela , & ratione adhibeatur , imò detrimentum , quod aliquando affert , probat invictè ejus emolumentum , ubi corpus in statu versatur opposito.

DE HERBA THEE, ANACRISIS.

SECTIO I.

De Herbæ Thèe origine , Naturâ ,
loco, delectu, ejusque præparatione.

§. I.

EXaminatâ atque perlustratâ Caffé & Chocolatæ naturâ, herbam Thèe nunc aggredimur ; ut enim Arabiæ Caffé, Americæ Chocolatam, ita & Chinæ Thèe debemus : ejusdem ferè cum Caffé est amaritudinis, eodem penè tempore Europæis innotuerunt ; ambo calida assumuntur, experientiaque ac diversa A. A. scripta, eodem ferè effectus ijs tribuunt. Notabilis tamen hæc interea intercedit differentia, quod Caffé granum, Thèe verò folium sit. Pari utar methodo in ejus natura, facultatibus, usu, atque abusu exponendis. *Thèe* ergò Folium est, in China & Japonia nascens : Chinenſibus *Thèe*, ſivè *Tſia*, Japonenſibus, ut & Indis *Cha* aut *Tcha*, Tartaris ac Perſis *Tay* vel *Tzay*, Sinenſibus *Thea Buu*, Europæis denique *Thèe* audit. In Aſiam & Europam ferendum ſiccatur. Frutex folia hæc ferens, ita obiter à Botanicis cognita eſt, ut prudentiæ interſit docere, quæ

quæ à peregrinantibus illas terras habentur, antequam opinionem nostram proferamus.

R. P. de *Rhodes*, in itineribus suis typis datis, hanc descriptionem instituit. *Thèe folium est, magnitudinis folii arboris punica, in fruticibus provenit Brusco similibus: duæ in China duntaxat provincia, ei natale solum ministrant, prima est Nanquin, ubi Thèe nascitur præstantius, Cha dictum, altera verò Chicheau. Foliy istius collectio non minori, ac vindemia nostræ, curâ perficitur. In tanta ibi succrescit copia, ut suppeditetur cæteris provinciis Chinæ, Japoniæ, Tunquino, Cochinchinæ, regionibusque alijs, in quibus ita viget usus Thèe, ut temperatissimè ter saltem singulis diebus, imò plurimi decies aut duodecies, vel ut verius dicam, singulis horis id hauriant. Folium hoc collectum, in fornace bene siccandum curant, vasisque stanneis bene occlusis postea includunt, quoniam expositum aëri omnes, veluti vinum, vires amittit.*

Tulpius, famosus Medicus Amstelodamensis, in suis observationibus, lib. 4. cap. 59. de herba hæc fatur: *Nihil Indis est frequentius, quàm potus confectus decoctione Plantæ, Chinesibus Thèe, Japonensibus verò Tchia dictæ, cujus omnia, quorum ab ipsis regionum illarum primatori-*
bus

bus accepi notitiam , posteritati consecrare non deero. Hinc igitur plantæ sicut folia sunt longiuscula , & denticulata , ita alibi quoque radices habet fibrosas & in parvulas particulas distinctas , neque in China tantum & Japonia latè succrescit , sed & in Chiam aut Siam : hæc interim intercedis differentia , quod folia in China coloris sint ex viridi - fusco ad nigrum accedentis , ea verò , quæ in Japonia , quoad viriditatem sint magis pallida , saporeque jucundiora , quo fit etiam , ut Tchia Japoniæ pluris aestimetur , quam Théè Chinesium , ita ut sæpe numero Tchia centum francis libram venundent.

Videntur A. A. isti differre aliquomodo opinionibus , siquidem *Nieubofius* , in relatione legationis ad Chinam , duos tantum regiones folij hujus feraces adstruat , & in contrarium abit R. P. de *Rhodes* , id in Japonia quoque crescere ajens : scribit verò *Tulpus* , eò & *Siam* gaudere , sed parùm hoc referret , modo cuinam plantæ speciei Théè annumerandum constaret , quod scitu difficilè videtur , quum non nisi folium siccum , absque semine , flore , aut radice , hucusque allatum cernimus. *Nieubofius* inter species Sumach collocare videtur , quæ frutex in regionibus istis haud ignota. *Caspar Bauhinus* , in *pinace* , speciebus Foeniculi

culi id annumerat. *Bontius*, Théé parvam dicit herbulam, cujus folia denticulata, Consolidam minorem referunt. *Sim. Pauli*, in tract. de abusu Tabaci & Théé; postremum istud non *China* tantum & *Japonia* deberi, sed plantam esse in universa Europa cognitam contendit, eam nempe quæ latinis *Chamelaagnus*, aut *Myrtus Brabantica*. Gallis *Piment Royal* dicitur; pauci verò in ejus sententiam iverunt, quoniam, ut planta ad certam speciem redigatur, non sufficit, folia ejus exteriora considerasse; sed penitus tota quantà perscrutanda est.

Dubitatur quidem à plurimis Authorum nostratum, num frutex; aut tantum planta sit Chinesium *Thée*: sunt, qui existimant, herbam esse mediocrem; siquidem folia ejus tenuia & odorifera sunt, suasque vires facilimè exuant & impertiant infusioni: verum ijs standum cenleo, qui inibi locorum versati sunt, quique *Thée* fruticem esse asserunt, & ita depingunt.

Ex his ergò; alijsque Autorum descriptionibus patet, quod Arbuscula seu Frutex Foliorum *Thée*, truncum & stipidem habeat, statim ferè à radice copiosissimis surculis præditum, cujus ligni substantia perdura, subtilique provisa est cortice, foliorum magnitudo, cæteraque eorum structura,

ctura , ceraforum acidum proximè fere adæquat folijs : Flores tempore autumnali immediatè infra folia crescunt , brevi in petiolo , atque ex sex albis consistunt foliolis , unà cum ingrato odore amaroque sapore , ex quibus tandem emergit fructus , *capsulis seminalibus Ricini Americani* haud absimilis , ita ut duo , tres , ad magnitudinem prunor. sylvest. in uno pendent petiolo : disrupto denique exteriori cortice , rotunda , parvaque nux excidit , tenui castanearum adinstar pelliculâ circumcincta ; nucleus verò in se reperitur albus , subdulcem primò , tandem oleosum & ingratum producens saporem , qui una cum floribus ipsis Incolis nullius de facto erat utilitatis. Quod autem concernit ipsius plantationem ; sic illa ex ejus contingit feminè ita , ut hæ arbusculæ seu frutices in Japonia , à potiori , circa agrorum sulcos paulò remotius à se invicem plantari soleant : semen autem ipsum , occluso adhuc exteriori cortice , in profundum sesquipedis terræ infoditur , ita ut 6. ad 12. nuces adminimum collocentur adinvicem ; quamprimum verò prorumpere & germinare incipiunt , frutex statim fimo equino circumponitur. Præterlapsis ergò tribus annis , folia primâ vice , & quidem sat copiosè colliguntur , quæ præstantissimum consti-
tyunt

tuunt Théé. Frutex autem , ab octavo usque ad decimum annum , magnitudinem ferè adulti hominis adipiscitur , quoniam enim tunc temporis secundum suam proportionem pauca , & quidem dura progignit folia , ab incolis amputatur , vi cujus denuò novi propullulant , è radice furculi copiosiora producentes folia. Prima foliorum collectio ante *Æquinoctium* vernalè , per speciales huic muneri propriè destinatas personas contingit , & licet in hac collectione paucissima obtineantur folia , nihilominus tamen , quoniam recentia & non ita dilatata , optima & præstantissima sunt , ac potius solis Magnatibus & ditissimis serviunt : hinc etiam in Japonia *Thée Imperiale* , *Kayser-Thee* / & in Sina *Thea Buu* appellatur ; (notandum hic est , nè *Thea Buu* à Sinensibus sic dictum , cum *Thè Boye* seu Théé rubro confundatur , etenim Théé rubrum non adeò diu in his regionibus cognitum , planè sub aliâ celebratur specie , ac minoris est pretij & efficaciam , utpote magis in se continet particulas terrestres , minusque volatiles , hinc diutius in infusione permitti oportet , quàm Théé viride , nec ita jucundi est saporis , & subrubrum communicat aquæ colorem ; hoc autem omne Théé viride Imperiale contrarium habet , utrum verò terminus *Thée Boye* magis

gis propriè competeret Théè rubro , vel Théè illi Imperiali Japonensi seu Sinensi ? sub iudice lis est , & potius illis , qui maiorem de hac re habent notitiam , pro decisione relinquo.) Altera , inquam , collectio peragitur Mense Aprili : Tertia & ultima verò Mense Maio tota absolvitur , quæ quidem copiosiora , quam in duabus prioribus folia largitur , sed non tam bona , atque solummodo pro pauperibus asservantur. Triplex hæc foliorum Théè collectionis species & classis , variâ sortitur nomina ; sic prima collectionis classis præcipuè in Japonia Théè farinaceum ; altera Théè sinense ; tertia Théè ordinarium , & tandem Théè commune vocatur. De prima classe ; constat in loco unum *Kin* seu *Catti* , quod est $1\frac{1}{4}$ libr. Holland. 42 - 26. Imperial. de alijs autem Herbæ Théè speciebus , prout variat ejus bonitas ; sic etiam ejus pretium magis minusvè variat.

In China ejus usus ita antiquus non videtur ; siquidem in vetustis ipsorum libris , characteres , qui nomen ejus exprimunt , nulli deprehenduntur ; cum tamen aliæ res omnes multis ab ævis ipsis cognitæ ; characteribus suis insignentur. *Simon Pauli* ab eò tantum tempore usum inter ipsos invaluisse autumat , quo Schytæ regno potiebantur ; quod evenit anno 1644. id tamen parum

parùm verofimile eſt , cùm & iſſis Euro-
pæis jam ab hujus ſæculi initio innotuerit.
Suprà citatus *Baubinus* ejus mentionem in
ſuo pinace, edito anno 1623. facit, navigatio-
nique Batavorum, qui ex Japonia & China
illud attulerant, propriè debetur ; & obser-
vatu digna eſt earum in hoc negotio œco-
nomia ; hanc herbam enim numis præſen-
tibus vix emunt , ſed mercibus ex Europa
deportatis commutant, v. g. *Salviâ*, quâ de-
ſtituitur ſolum *Chinense* : hanc proinde
multis morbis, quibus *Chinenses* ſunt ob-
noxii , medendis aptiſſimam deprædicant ,
& reapse bene ex ejus uſu ſe habent, cujus
cùm ſint perſuaſi , tum ob elogia, quibus
eam cumulant *Batavi*, tum ob ejus utili-
tatem & vires experienciâ confirmatas, duas
libras *Thée*, pro *Salviæ* unicâ, libenter dant.

§. II. Quibus autem *Thée* incorruptum
aſſervandi animus eſt, ne ejus evaporet vis,
caveant ; hanc enim ſicut *Caffé* facillimè
amittere poteſt. Hinc vaſis ſtanneis, o-
ptimè obturatis, includatur, ne videlicet
vel humiditate corrumpatur, vel aëri ex-
poſitum deſtruatur : modus verò præpa-
randi *Thée* *Chinensibus* uſitatus, referente
Patre de Rhodes, ſequens eſt : *Aquam in*
vafe terſo, & nitido coquunt, que dum ſer-
veſcit, igne amoveant, & juxta quanti-
tatem aqua, folioque fundum petente,

potant infusionem , tunc enim vires suas in aqua deposuit , eamque colore subrubro tinxit , calidè quantum possunt sorbillant , refrigeratum nullius momenti esse dicentes. Quod in fundo remansit folium , etiam secundâ vice adhibere non ineptum est ; sed tunc cum aqua coquatur , necesse est. Japonensibus , pergit idem , alius præparandi modus est : illi enim redigunt in pulverem Thée , postea aqua ferventi injectum , utrumque simul hauriunt. Num hicce sumendi modus priori præstet , nescio ; ego quidem semper , sed salubriter tamen usurpavi eo modo , qui inter Chineses viget : utrique ad delinendam ipsius acrimoniam , quam tamen non injucundam habet , sacchari aliquantulum cum Thée permiscant.

In Persia , aliquando præparando Thée , paululum anisi aut fœniculi , aliquotvè Caryophyllos , injici , refert Olearius , in suo itinere Persico.

§. III. Cæterùm juxtâ has observationes & quotidianam experientiam , pro duobus crateribus conficiendis , sume sextarium aquæ in cucuma argentea , vel cupreâ stanno obductâ , aut terreâ vernice illitâ ; huic aquæ ferventi drachma circiter foliorum injiciatur , eodemque tempore cucumam igne amovendo , per quadrantem horæ coaper-

apertam sine ; donec folium fundum petierit & aqua colore debito imbuta videatur : Tunc in porcellanios aut faventinos crateres sensim effundatur , injecto saccharo communi aut cando , ad magnitudinem avellanæ ; aut saccharum in ore teneatur , ut Indi assolent , calidissimum , & repetitis hauribus potetur , sive sorbilletur.

Stomacho jejuno , aut statim à mensa , & quâncunq; suo modo placuerit , juxta diversum uniuscujusque scopum , Théè sumi poterit : sic ad serenandos spiritus , jejuno stomacho hauriatur , si verò ad corroborandum stomachum juvandamque digestionem , statim à mensa , vel quâncunq; diei horâ , non tamen sub nocte , si dormire quis cupiat. Vasa sunt Chinensibus ex certâ quâdam bolo rubro , aut terrâ sigillatâ confecta , in quibus infusionem aptiùs perfici arbitrantur , referente *Patre Martino*. Hoc vasorum genus cum nobis desit , quâncunq; vasa adhiberi possunt , modò ingratum odorem vel saporem infusioni non impertiant , & probè claudi possint. Théè non nisi eò tempore parandum est , quo quis potare illud intendit ; infusio enim ejus iteratò calefacta , præcipuas vires perdit , memoriâ verò tenendum , quod diximus , eadem folia bis adhiberi posse , juxta modum à *Patre de Rhodes* observatum ;

tum ; sunt qui ipsissima adhuc folia pluribus vicibus adhiberi posse contendunt, modò exsiccentur ; at certum est , post semel iteratam infusionem , ne quidquam ultrò valere ; si verò quis omnem utilitatem Théé percipere voluerit, per modum acetarij serviet superstes folium , oleum & acetum ei adjiciendo , sicuti mos est Batavis inter Indos degentibus.

D. D. Tencke , Professor Monspelienfis , in formulis suis medicinalibus , varios quosdam modos sumendi Théé refert , non ita vulgatos : *varijs inquit modis herba Théé adhibetur & assumitur.* Primò quidem in substantia , quando siccata ad semidrachmam , aut drachmam integram , in cyatho aquae tepidae assumitur : 2dò. Decoctum herbae ad drachmam & semis adjecto saccharo , ut jucundior sit potio , & calidè sorbillatur. 3tò destillatur in B. M. cum aquis appropriatis. 4tò infusa ad unciam & semis in aqua quadam cardiaca aut generoso vino , cujus tria vel quatuor cochlearia sorbentur , adjecto nonnihil sacchari. 5tò ex ea experimuntur succi , quos in pilulas coaptant ad dosim granorum decem. 6tò denique adinstar Tabaci attrahitur fumus , fistulis & siphunculis , & hoc modo capitis & pectoris morbis frigidis , nec non defluxionibus ad nares medetur.

SECTIO II.

De recto herbæ Théæ usu , proprietatibus , & quibus morbis ejus exhibitio conducatur,

§. I.

Quemadmodum in Arabica Faba , ita etiam in herba Théæ duæ diversæ observari possunt substantiæ , à quibus omnes dependent effectus , volatilis una & spiritulosa , odore suo suavi & jucundo se præbens ; aquæ , cui infunditur , minimo calore comunicans ; altera verò fixa & terrestri , quæ animadvertitur in sapore suo amaro , aspero & adstringenti : attamen hîc nulla torrefactio ad excitandos spiritus , eosque è substantia terrestri expediendos requiritur ; sol enim Parens ille plantarum , in folio isto tenero , quod in grano Caffé ignis vis , efficit ; sufficienter quippe spiritus ejus infusioni comunicandos elevat , phlegmaque citra ministerium ignis pro necessitate dissipat , ad amaritudinem procurandam parti terrestri. Cæterum nihil æquè herbam Théæ comendavit , ac ejus facultas somnum repellendi , viresque longioribus vigiliis dissipatas recolligendi : hinc tanto studio à Principum ministris , Legatis , aliisque gravibus Viris , qui negotiorum causâ somno abstinere persæpe co-

guntur , desideratum & quæsitum fuit. Hunc ejus effectum jam à peregrinantibus toties deprædicatum experientia probat , dummodo Théè recens & electum assumatur.

Audiendus hîc erit supra laudatus P. de Rhodes , dum ait : *Thee à cæna assumptum, somnum ordinariè arcet, quem tamen nonnullis procurat, quoniam quum crassiores tantum vapores dissipet, eos verò, qui somnum causant, relinquit. Quod me attinet, (pergit idem ille) sæpissimè sum expertus, ubi Christianorum nostrorum confessiones totâ nocte audire mihi incumbebat, obrepebatque somnus, Théè eo ipso momento haustum, integrâ nocte somnum fugabat, postridièque ac si more solito dormissem, valebam. Semel id per hebdomadam sine ullo incommodo, præstare poteram; volui aliquando sex noctibus continuis id tentare, at nocte sexta viribus planè eram destitutus.*

Eodem modo asserit *Tulpius*, hujus herbæ potum inter alia, vi somnum avertendi pollere : *Theè, inquit, robur corporibus conciliat, præservat à doloribus Calculi; siquidem in ijs, in quibus germinat locis, neminem huic obnoxium esse asserunt. Capitis præterea doloribus medetur, catarrho, oculorum & pectoris defluxionibus, asthmatis, stomachi debilitati, alvi tor-*

tormnibus , lassitudini & somno , quem ita evidenter reprimat , ut potu isto utentes , integras interdum insomnes transigant noctes : quia moderatè calefacit , & superius stomachi orificium constringendo , frenat & impedit vapores , ad somnum necessarios , cerebrum petere , ita ut , qui noctes insomnes studendo aut meditando consumere cupiunt , nihil inde patiantur incommodi.

Olearius , alique multi viatores idem uno affirmant ore , præcipuè , quod facultatem somnum pellendi concernit ; ratio in promptu est : somnus enim quies est sensuum externorum , sive eorum cessatio ab operatione , ad spirituum jacturam restaurandam , virésque recreandas : quiescunt verò sensus externi ex eo , quod spiritus , qui motum ab objecto deferrent ad sensorium commune , in nervis deficient : ex ratione , quia per substantiam corticalem cerebri non sequestrantur in sufficienti copia , idque imprimis , vel quia absolutè deficient in M. S. v. g. post labores & defatigationes corporis : vel quia ibidem reliquis particulis firmiter intricati sunt , aut versus dictam substantiam languidius propelluntur. Sic etiam fit , ut refrigerio novi chyli sanguinem subintrantis , somnus ultrò obrepat , præcipuè si prior etiam ad-

fit causa, ut accidit sub finem diei, post labores & cœnam. Utriquæ causæ contrariatur Herba Théé, spirituosâ volatili & odoriferâ parte, spiritus dissipatos reparat, amarâ, & diuretica, alimentorum humiditatem somno necessariam absorbet, & urinas pellit. Tum fortè etiam calor actualis, quo potatur, spiritus agit, sicque vigilias procurat. Etenim observârunt quidam Medici, aliarum herbarum, veluti salviæ, veronicæ & pulmonariæ decoctum, calidè instar Théé epotum, eundem, quamvis minùs sensibilibiter producere effectum.

§. 2. Eâdem ratione, istud cum Caffé, Théé habet cõmune, quod solvat ebrietatem, corpùsque nimis Baccho pessundatum, integritati suæ restituat. De Duce *Albano* refertur, quod in mensa aquæ cyathum, quam in lingua sua castigatorem dicebat, haurire solitus fuerit, quo vini fumos castigaret. At epitheton hoc potiori jure Théé potui conveniret. Dominus de *Bourges*, in relatione Episcopi Berytensis ad Cochichinam narrat, dum *Siami* agerent, se post cibi sumptionem Théé adjungere assuevisse, quod pauculo cum saccharo calidissimè bibendum præbatur, indeque bene habuisse, etsi frequentissimè pisces comèderent. In regionibus illis indeò

deò potant, quia stomachus à nimio calore est debilitatus, aut quia vires ejus nutrimenti qualitate prosternantur; tantis nimirum folium istud & diversis proprietatibus pollet, inter quas præcipua etiam est ebrietatem solvere, in quo à liquoribus aliis, quibus assueverunt homines, longissimè differt, qui si nimiam copiâ hauriantur, rationi quoquo modo officiant: at contra Théè eam stabilit, & vapores ipsi noxios excutit.

Antonius Musa, Imperatoris Augusti Medicus, proprietates, quas Théè adscribimus, easdem herbæ Bètonicæ quoque tribuebat, quam contendit 47. morbos sanare. Et revera conformitas ejus cum herbâ Théè, vel maximè notatu digna est: forsan enim, quæ cum multis periculis & expensis sub cœlo peregrino quærimus, in solo nostro reperire possemus, dummodo satis curæ impenderemus.

Præcipuus pariter effectus sanandi capitis dolores, à nostris autoribus Théè tribuitur: *Hinc præcipua ejus qualitas*, ait R. P. de Rhodes, *est, quod capitis medeatur doloribus. Me quod spectat*, (pergit idem) *quotiescunque hemicraniam laborabam, mediante hoc potu mirificè sanabar.* Idem sentiunt *Olearius & Tulpus*, & ipse *Simon Pauli*, qui tamen tractatum de abusu

Thée habet, in quo & ipsius usum omnem ferè improbat, hanc virtutem ipsi haud denegat. Nec dubium est, non solum præsentem dolorem inde levare, sed omnem quoque ejus recidivam impediri; siquidem levis hujusce potûs amarities, ejusque vis styptica, fibras stomachi constringendo functionem ejus perficiunt, prohibentque, ne novæ generentur cruditates. Hincque non inconsultò, tum imediatè post prandium, tum etiam jenuno stomacho, diebus aliquot continuis sumi potest; nec enim sicuti in potu Cassé observatum, necesse videtur, ante ipsius haustum cibum aliquem sumere.

§. 3. Ars sanè Medica perfectionem suam partim etiam adeptam est ex Analogismo, hoc est, conclusionum ope, quæ à morborum, eorumque originis conformitate, ut & pharmaci unius cum altero convenientiâ, deducuntur. Suppositis ergò ijs, quæ de Chinesium Thée protuli, concludo, sumæ utilitatis esse, in pluribus Capitis morbis, veluti soporosis affectibus, aliisque à lymphæ viscositatibus ac vitijs ortum ducentibus malis: ita parili ratione conducet, præservandæ imò & sanandæ Apoplexiæ, Lethargo, Paralyfi, Vertigini & Epilepsiæ, quæ sæpissimè à nimia lymphæ effusione in cerebro oriuntur, item oculo-

culorum morbis, Aurium fufurris, aliisque id genus ægritudinibus : præsertim si peritus in arte Medicus adhibeatur, qui morbi & remedij circumstantias scrutetur. Quod si quis miretur, tantos à levi infusione hujus herbæ produci effectus, sanarique morbos, remedijs cæteroquin efficacissimis vix curabiles; eum considerare oportet, Théè qualitates suas insensibiliùs & tutiùs imprimere, cæteris remedijs, julepo puta, apozemate & emulsionibus, quoniam longiori tempore adhibentur; tum etiam, quod absque ullâ violentiâ operetur, non debilitando stomachum, velut emetica & purgantia, non exhauriendo vires, & spiritus, uti sudorifera & phlebotomia, nec fastidium ægrotis pharmacorum adinstar ordinariorum procreando. Insuper, sicuti morbi nostri, maximâ ex parte varijs in victu erroribus debent ortum, constat, potum adeò familiarem naturæ, ita & convenientem, ægrorum mala sanaturum citiùs, quàm quodcunque aliud præsidium, cujus usus non ita frequens, nec naturæ ita amicus est.

§, 4. Théè non capiti solum, inquit R. P. *de Rhodes*, sed & stomacho digestionique mirificè inservit: cur autem stomachicum sit, facilè intelligere est, cùm omnia amara talia sint, maximè si simul sint astringentia.

Ejus

Ejus ergò amaritudo nimiam fermenti stomachici aciditatem corrigit, stypticæ verò vis fibras, à quarum relaxatione diversa emergunt mala, constringit.

Notandum, quod Théè hos effectus feliciùs producet, si non tantùm ex eo infusio paretur, sed & ebullitio levis fiat, quoniam amaritudinem & stypticitatem, quæ terrestri, non spirituosæ parti inhærent, hoc pacto faciliùs deponet: Eodemque in casu etiam Japonensium methodus, in substantia haurienda est. *Excell. D. D. Monin*, Medicus Grationopolitanus, suis ægrotis masticandum atque manducandum folium hocce præscribit, in stomachi acoribus, ructibusque acidis, & eo modo certius vim suam exserere, quàm potum, testatur. Loco hujus masticationis stomachi roborandi causâ, utuntur Hispani succo *catechu*, qui succus est asper, amarus, & stypticus; adferri eum ajunt quidam ex Japonia, putantque esse succum expressum ex *Arca*, quæ arbor illic notissima, cujus folia masticare solent: ex eo morsuli, sive granacum saccharo & tantillo *ambar. gryf.* formantur, quæ à pastu masticare solent: Quapropter non malè potu Caffè atque Théè associatur, cum stomachi coctionem pariter promoveat. Correctis primæ digestionis erroribus, eliminantur unà effectus

ctus inde pendentés , stomachi nempe dolor , & colica , à crudis humoribus aut flatibus retentis , diarrhoeaque ab indigestione & chyli corruptione orta. *Olearius* , *Guilielmus Leyl Danus* , à *Simone Pauli* in tract. de abusu Théé citatus , aliique plures scriptores de hisce conveniunt.

Ast cujus alia non contemnenda ab iis celebratur proprietas , à Nephritide scilicet , Calculo , & Arthritide sese præservandi , idque eò magis præsumitur ex eo , quod Chineses Théé potui indulgentes , hisce affectibus non sint obnoxij. *Id inter alia præstat Théé* , inquit R. P. de Rhodes : *Quod renes nempe expurget , & corpus ab arthritide & calculo præservat , & hæc est , ni fallor , ratio , quare in illis regionibus ignoti sunt hi morbi.*

Huc similiter collimat R. P. *Martinus Martinus* , in Atlante Chinesi , dum ita fatur : *Calidum semper inquit , potant Chineses , sive aquam , sive vinum , sive oryza decoctum : in his liquoribus calidis celebre suum cha infundunt , calideque bibunt. Ubi huic calido potui sui assuetus , Europæos vituperavi , qui frigido ita delectantur. Chineses enim calido potui non solum sitim extinguunt , sed & humiditates superfluas exsiccant ; inde fit , ut serè nunquam exspuant , nec doloribus*
Ne-

Nephriticis aut stomachi cruditatibus, sicut Europæ tententur, tantosque morbos, qui apud nos grassantur, calculosam renum arenam, podagram, chyragram, similesque affectus nesciant.

Afferit etiam *Tulpius*, vulgarem inter Chineses esse persuasionem, hanc plantam sibi à Dijs donatam, vitæ prorogandæ ad extremum senium, & malorum avertendorum causâ, non solum enim corpora vegeta reddere, à calculi doloribus præservare (quibus ajunt neminem, illic tentari) sed etiam Capitis dolores, Rhevmata, Ophthalmias, Cararrhos in pectus ruentes, Asthmata, Dyspepsiam, Tormina, & Lassitudinem curare.

Hos effectus non mirabitur, quisquis observaverit ea omnia, quæ renes expurgant, & serum minuunt, modò debilitatem aut aliud malum in visceribus non relinquunt, præstantissima esse, ne arena aut phlegma viscosum, calculi parentes, generentur, nevé arthritis, aut rhevmatismus quempiam præhendant: hinc commendantur omnia diuretica in hisce affectibus. At inter diuretica non minimum obtinet locum herba Théé, cujus nimium usum observarunt quidam, urinæ copiosum fluxum & vulgò dictum Diabetem aliquando excitasse. Observabat enim famosissimus

D. D.

D. D. *Carolus Sponius* , ex Hipp. Aphor. nono Sect. IV. *res odoratas esse diureticas* , quia constant partibus penetrantibus & volatilibus , quæ viscosos humores in serum liquant , aptiorésque ad motum reddunt , ut per urinas exturbentur. Sicuti enim observatum est , diuretica , veluti cap-pares , ciceres , tamarisci , & vinum album splenica esse , unde ea hoc in passu commendat *Hippocrates* : ita *Chinensium Théè* , horum virtutibus dotatum , in lienis mor-bis non exiguæ futurum est utilitatis.

Complures subjungere possem morbos , in quibus *Thée* non secus ac *Caffé* potus conveniens esset , veluti sunt *Lumbrici* , af-fectio *Hypochondriaca* atque *Hysterica* pas-sio , *Palpitationes* alijsque ejusmodi affectus : sed ne crambem bis repetam , sufficiat an-notare , *Thée* à quibusdam etiam inter fe-brifuga fuisse collocatum , & speciatim fe-bricitantibus non esse inutile. Cæterùm lac , herbâ *Thée* inprægnatum , easdem ferè vires possidet , ac lac *Caffé* alteratum ; unde pectoris morbis egregiè convenire videtur.

Talem mixtionem *Chinensibus* debemus , qui dicto modo præparatam , advenis ali-quando propinant. *Tartari & Chinenses de genere nobiles* , inquit Author legationis *Belgicæ* , *foliorum Théè pugillum aqua fer-venti injiciunt* , deinde isti aqua quar-
tam

tam lactis partem cum paucis salis admiscant, sicque palato suo admodum gratam propinant. At si salis loco saccharum addamus, potum non solum utilem, sed & gratissimum efficiemus, & sic si ægros simili conveniet, delicato ac pergrato remedio curabitur. Imò sunt quidam pectoris affectus, in quibus Théè lacti admixtum, lacti Caffé imprægnato, præferendum est: Illud enim adstrictione suâ, variorum extremitates ab anastomosi aut diarthrosi aperta, obturare stiptica sua virtute aliquantulum valet, cum lacti citius suas virtutes & qualitates communicat, quàm lac Caffé alteratum; nec sanguinem æquè volatilisare, ac ita, sicut in simplici ejus infusione exaltare nequeat, ut ex arterijs aut venis in pulmones effundatur.

Ex eadem ratione, Dysenterix & Diarrhæ non minùs convenit, præsertim ubi opus est humores cicurare, nutritioni destinatas partes roborare, serùmque acre temperare, & per diuresin aut diaphoresin eliminare. Hæc autem commoda methodus esse videtur, post purgationem, si necessaria videatur, lactis vaccini aut caprini calicem leviter ebullire finire, ut videlicet partes butyrosæ, balsamicæ, pulmonum bronchia infarcire queant, & hinc aquæ cyathos duos, in quibus drachma Théè fuit
in-

infusa, admiscere, & cum sacchari semiuncia edulcoratum, calidè propinare, continuando per mensem unum aut alterum, si exinde bene se habeat æger, reiterandum singulis quindecim diebus, attamen leves & gratas purgationes interponendo, ex uncijs duabus e. g. cassiæ recentè extractæ, vel alio ejusmodi lenitivo. Hæc de Herba Théè usu legitimo dicta sunt; ordinis ratio nunc postulat, ut paucula quædam de abusu Théè dicamus, quo permulti, præter opinionem, varias & diversas sibi infirmitates accersere solent.

SECTIO III.

Quomodo Théè disconveniat, seu
de ejus Abusu.

Sicuti moderatus Vini usus cor hominis lætificat, & spiritus roborat, hujus verò abusus crapulam, tremorem artuum, aliâque incommoda facili negotio, excitare potest: ita pariter circa potum Théè res se habet. Nimirum hujus usus moderatus, convenienterque adhibitus, uti de meliori commendatur, ita ejusdem abusus hodie dum, in quibusdam huic potui excessivè deditis, detestandus est, præcipuè in illis, qui non ut medicamento, sed quasi potu ordinario, sine discrimine suarum complexionum, ætatum, aliarumque circumstan-

G tia-

tiarum , abusivè eo utuntur. Calor enim natus ex ejus abusu , instar flammæ lampadis oleo consumpto , extinguitur : faterique necesse est , immoderatum Théè , sicut Vini potum , humidum nativum præmatu-
rè absumere , caloremque ac vitam unà extinguere posse. Nec minus legitimus ipsius esse videtur usus in illis , in quibus sal aliquod acre , volatile , prædominium habere solet , veluti in phthysicis jam confirmatis , hæcticis , scorbuto volatili , scabie biliosa , & ejusmodi affectibus detentis , in talibus enim subjectis & morbis , non solum febrim lentam potus Théè , particulis suis volatilibus & nimis exsiccantibus , augere , sed etiam partes jamtum emaciatas , ulterius rore suo nutritio prædari valet.

De nocumentis verò hujus potûs , sequentia apud *Antonium de Heyde* legere est , in centuria Observationum , observ. 96. *Tincturam* , inquit , è *folijs Théè* mediante aquâ calidâ extrahi , vulgò notum est. *Ejus potum aliquando quibusdam conducere , negare nolo ; attamen , ut eum omnibus utilem putem , adduci nequeo : quippe verosimile videtur , emolumenta quadam Théè adscripta , ab aqua calida potius esse deducenda. Hunc potum quibusdam nocuisse , videtur experimento sæpius probatum : inter alia hoc patet ex*
se-

sequenti historia ; Mulier vegeta & sana, potus Thèe dedita, conqueritur de frigore acri interiora concutiente, præsertim noctu, quod à Thèe potu derivandum putat, hanc ob causam, quia eo potissimum corripitur, ubi huic potui indulgit. Memini, pergit idem Author, ante aliquot annos, virum robustum conquestum esse de frigore acri in abdomine, quod etiam potui Thèe, quem quotidie sumebat, imputat.

Plura quidem adhuc adjungere possem, quibus in casibus & subjectis, Thèe non secus ac Caffè potus disconveniens, imò magis nocivus observatus fuit : sed repetenda forent plurima, quæ in prima Disquisitione jam adduxi, & ne crambem recoquam, hæc interim sufficiant, hoc unicum addens, quod Thèe cum Caffè, uti in debito usu & viribus, ita in abusu & nocendi modo ferè conspiret. Interea autem non solum Medicus à nocentibus & juvenibus judicare tenetur, verùm quoque omnis homo, auream illam *Syracidis* regulam diæteticam accuratè observare debet ; *proba, quid sanitati tue conducat.*

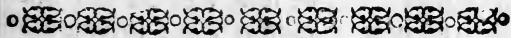
Non minus Divi Pauli regulam universalem unusquisque recommendare sibi oportet : *Omnia probate, quod bonum est, retinere.* Hanc enim, qui observat, plus potest efficere, quàm per plures panacæas

Medicorum etiam celeberrimorum : porro vitiosa non solum sunt extrema in Philosophia morali , sed & in Medicina : *virtus medum tenet* ; felix sane ille , qui documentum hocce mordiciter observat.

Ceterum pro coronide hujus Tractationis concludam sequentibus : cum nempe Thee, ipsismet Chinesibus novum sit medicamentum, cujus proin non solum vires, facultatesque necdum satis accuratè illi, qui examinârunt defacto detexerunt, nec satis exquisitè, ceu in lydio lapide probarunt, quis igitur artis Medicæ gnarus, herbas nostrates, quarum tamen virtutes & facultates, naturæ nostræ convenientiores, nec non per tot sæcula approbatas, anteferre non eliget? imò quis jurare ausit, quin non eadem folia Thee, quæ semel atque iterum infuderunt, aut aquâ macerârunt Asiatici, subinde denuò lucri gratiâ iterum exsiccent, ac in Europam nobis submittant. Ut taceam insuper, quod eadem folia adulterari alijs, aut alia genuinis surrogari possint, calliditatem enim Chinesium, jam olim detexit ac taxavit *Simon Pauli, in suo Quadrip. Botan. de abusu Tab. & Thee*

Huic quoque accedit, quod foliorum Thee vires, (præsertim si non probè & exactè, clausis vasis, sint asservata,) aliquantisper imminuantur, ac labefactentur, in longif-

giffimo illo Orientali itinere , ob calorem solis inibi immensum ac intolerabilem ; quandoquidem bis æquatorem subire naves coguntur , antequam Europæis famoso illo Théé potiri liceat.

*DE HERBA NICOTIANA,
SEU, DE
TABACO,
ANACRISIS.*

SECTIO I.

Nominis Significatum & Originem,
Differentias , & Sophisticationem Herbæ
Nicotianæ evolvit.

§. I.

Postquam specialibus hucusque Tractationibus & Sectionibus , de Caffé , Chocolatâ , atque herba Théé egissemus , nec non monstrassemus , quanta bona ex legitimo eorum usu , firmæ aut sinistrae valetudini superaddantur , & quomodo ab iisdem disconvenienter adhibitis , aut ab eorum periculoso abusu , vitæ diutius protrahendæ obices obrudantur : restat nunc , ut tandem ipsius decantati , usitatique inter

Europæos herbæ Nicotianæ , vulgò Tabaci dictæ ; naturam , usum , simul & abusum , compendiosè strictiori scrutinio subjiciamus. Ast nè æquivocis obscuretur oratio , de nomine primo loco agendum est , Marcô Tulliô Cicerone teste : & nè sub obscuro nomine militemus , aut incerta sub tessera in arenam descendamus , operæ pretium erit , pauca quædam de ipso argumento insinuare.

Herba itaque , quam vulgò Tabacum dicimus , propriô apud Indigenas Americanos vocabulo *picielt* vocatur , ut ait *Monardes*. In Hispaniola *pete de cenue* dicitur , teste *Oviedo* ; à novæ Franciæ Barbaris , sub *Peti* nomine celebratur. *Nicotiana* appellata est à Joanne *Nicotio* , Regis Galliarum Legato in Lusitania , anno 1559. qui primus hanc plantam Gallijs transmisit Reginæ , hinc *herba Regina* , & quod illa ab Hetruriæ Magnis Ducibus profapiam duceret , *herba Medicæa* est facta , *herbâque Legati* ab eo , qui transmiserat Legato : *Magni Prioris herba* multis in Galliæ locis , Romæ *herba Sanctæ Crucis* aliquamdiu dicta fuit , quod plurimam horti partem , Magnus Galliæ Prior illi devovisset , & Cardinalis à Sancta Cruce , Nuncius in Hispania Lusitanica Apostolicus , inde transtulisset Romam , ut olim illius Cardinalis majores , lignum San-

Etæ

etæ Crucis Romam detulerant. Multis *Herba sacra*, *Herba sancta*, *Herba divina* vocatur, ob divinos mirandosque effectus.

Sed omitto alias adhuc appellationes minus notas, uti Virgineis dicitur *Uppuvoc*. Hispaniolis, *Cozzoba*. Cæalpino, *Tornabona* ab Alphonso Tornabono Antistide Burgenfi. Camerario, *Consolida Indica*. Dodonæo, *Hyoscyamus Peruvianus*. Primus autem in Galliam semen detulit *Thevetus*; in Lusitaniam, Hispaniamque misit *D. D. Franciscus Hernandez de Toledo*. In Angliam ex Virginea detulit Tabaci semen *Franciscus Draeck*, Angliæ Archinauta, & isti omnes aliquam nominis mentionem fecerunt de Tabaco. Ijs ergò nominibus vel obsoletis, aut minus tritis, *Tabacum* generaliori consensu appellatur, quod nomen illi ab Hispanis inditum à suo natali solo, Insula scilicet *Tabago* seu *Tabasco*, hujus herbæ feracissima, hoc enim nomen, quia toti Europæ notum, magis etiam aridet.

§. II. *Tabacum* seu *herba Nicotiana* à plerisque A. A. in duas communiter partitur species. Primò enim dicitur *Nicotiana major latifolia*, aliàs *Hyoscyamus Peruvianus*. 2dò vocatur *Nicotiana minor* seu *Hyoscyamus luteus*; utræque enim sunt de prosapia *Hyoscyami*, & ad ejus speciem re-

ferendæ , sicut & instar Hyoscyami vim habet narcoticam & stupefactivam. Est autem *Tabacum* plantæ genus , folia habens numerosa , plus minus ampla , longaque , succo plenissima , subhirsuta unà cum colore viridi minus saturo , texturâque parùm fibrosâ , venis raris sed grandibus : summis in ramis flores gestat numerosos ex albo purpurascens , & luteos , odorem non ingratum spirantes. Excisis floribus succedit caput conoideum , exiguâ tamen areâ , ibique generatur semen minutissimum , cui color est ex ruffo fuscus seu nigricans , cùm maturuerit , & magnitudine papaveris semen æquat , sapore haut absimili , ejus verò radix crassa est & multifida , atque lignosa , intus plerumque crocea & amara , quæ faciliè cortice suo exuitur. Nascitur ultronea naturæ vi in America , solo non ita compacto & leviori , umbrosisque locis gaudet ; In Indijs , ubi potentioribus solis radijs expositum , flaccesceret ; Ast in Europa , ubi mitiùs est cælum , præter diligentiorém culturam , locus requiritur fœcundus , & qui solis meridiani radios excipiat , neque ventis furiosis septentrionalibus sit expositus : Vid. *Neand. Tabacolog. & J. Chryf. Magn.* in suis exercit. de Tabaco.

§. III. Ita autem invaluit , in multifarijs Europæ regionibus , ex diligenti ejus incol-

la-

larum industria & cultura *herba Nicotiana* plantatio & usus , ut non amplius ferè Americanis indigena esse videatur , licet ejus origo illinc derivetur : variæ quidem hinc inde reperiuntur in orbe Tabaci species , quæ non tantùm in diversis Americæ alijsque Indiarum Provincijs (à quibus varia sortitur nomina Tabacum , nimirum Virginiense , Brasiliense , Floridanum &c.) verùm etiam nunc in multis Europæ plagis plantantur , quod Anglia , Hollandia , Hispania , Italia , aliæque Europæ partes abundè attestantur , & præcipuè quidem nostra Germania , quæ tantæ progignit bonitatis Tabacum , ut cæteris ferè cunctis speciebus exoticis , parùm aut nihil in sua cedat præstantia ; hoc enim ipsum circa Hanoviam , Argentinam , Bremam &c. fertiles demonstrant agri. *Jean. Neand. pag. 241. ait , optimum quidem Tabaci genus aliàs esse Virginiense & Brasiliense ; at sicubi, inquit, evanida est Tabaci virtus ob senium, mercatores, ne lucro defraudentur, ita restituant : R. muria Limonum , aceti vini ana lib. 15. syrupi conveni. fol. tabac. dissol. unc. iij coquantur ad dimidiàs ; in colaturam calentem, & fervori proximam, Tabacum immitte, ut mox conglomeretur : fit enim ita, ut diu conservetur.*

Ast sanè ex his videre est, quàm parùm sincerum sit Tabacum, quod ex Indijs ad nos defertur, magisque expedire uti nostro, in nostris hortis sato, huic enim possumus magis securè fidere: Indico autem, vario modo sophisticato, mille res inesse admixtas suspicari possumus, salem nempe, zz. vinum, piper, muriam Limonum, acetum, euphorbium &c. quæ vires ejus vel minuunt, vel planè corrumpunt; nulla enim vis, quæ evanuit, restitui potest, nisi virtute pari inductâ. Sic succo Tabaci reparari potest aliquatenus exhaustum folium, secùs ægrè admodum. Cæterùm in genere herbæ Nicotianæ bonitas, præsertim nostratis dignoscitur, si colorem repræsentet subfuscum ac castaneum, spirètque odorem volatilem acrem non ingratum, ac fœno recenti haud absimilem: quomodo verò plantetur, qualisque in his regionibus ejus sit cultura, D. *Thebesius* Cap. 1. pag. 9. & *Joan. Chrys. Magn. in 1. Exerc. de Tab.* fusè tractarunt. Ubique interea gentium, in Europa præsertim & America, tanta cum Tabaco exercetur mercatura, ut etiam Ordines Hollandiæ ultra 3000. florenorum annuè, è modico vectigali, Tabacarijs officinis imposto, colligant. Sic pariter in Anglia, Italia, Gallia, alijsque Europæis re-
gnis, non parum exinde ad Principum æ-

raria accedit emolumentum. Atque hæc de
 Herbæ Nicotianæ descriptione & natura bre-
 viter dicta, sufficiant; nunc superest, ut in
 orbitam revertamur, ac sequentem sectio-
 nem à principalioribus Tabaci qualitatibus,
 ejusque recto usu ordiamur, & conclu-
 damus.

SECTIO II.

Herbæ Nicotianæ Qualitates in ge-
 nere & in specie, ejusque fumationis ac
 pulveris usum exponit.

§. I.

Quamvis ex spagyrica Herbæ Nicotia-
 næ seu Tabaci analysi, variisque Me-
 dicorum experimentis hætenus expiscari
 potuit, generaliter in ea distinguenda ve-
 nit, duplex particularum compositionem
 Tabaci materialem ingredientium diffe-
 rentia.

Primò enim particule salinae volatiles
 acerrimæ, ac naturæ specificè *acida* sunt,
 cum recens herba trita, saporem subama-
 rum & acutè penetrantem, piperinum quasi
 repræsentet: ab his dependet vis summè
 irritativa partium fibrosarum ac nervosa-
 rum, hinc est, quod fumi tantillum inspi-
 ratum, ac cum saliva simul deglutitum, fi-
 brasque ventriculi irritans, tantos excitet
 vomitus & enormes dejectiones; quod e-
 tiam

tiam fit , si tantillum Tabaci masticetur , ac cum saliva deglutiatur ; etiam externè applicatum vomitus ciere , habet *Willisius* , in *Pharm. rational.* Ex infuso in spiritu vini , paratur Essentia fortiter vomitoria : melius tamen paratur cum dimidio nitri fixi , prout eam insinuat *Ludov. Pharm. p. 501.* vel cum alcali tartari quod virulentiam ejus multum corrigit. Observari merentur , quæ hic annotata habet *Lemery* , in *sua Chymia* pag. 528. hic recipit Tabaci boni minutim incisi unc. viii. affundit āā. phlegm. vitriol. digerit in cucurbita vitrea , arenæ calidæ impositæ , per diem & noctem destillat unc. v. & asservat seorsim hunc liquorem : est vomitorium insigne ; hic liquor datur â ʒij ad ʒvj. Residuum hujus decocti , per retortam , igne aperto destillatur , & obtinetur phlegma , oleum nigrum , & spiritus ; olei hujus ʒi cum unc. ij pinguedinis mixta , egregium est in scabie remedium. Est etiam oleum hoc Tabaci tam potens vomitorium , ut , si aliquamdiu nasus admoveatur phiolæ , in qua asservatur , vomitus superveniat. Violentos olei Tabacini effectus in varijs animalibus , videbis in *Har-deri Apiario* , observ. 1. usque ad 7.

A dictis particulis salinis , dependet vis ejus aperitiva , resolutiva , incisiva , sordium viscidarum expectorativa , item emetica & pur-

purgativa ; cùm sit unum ex vehementissimis purgantibus ; hinc est , quod in Asthmate humoroso , Orthopnoea , tussi humida , & similibus affectibus , ex muco crasso viscido & mucilaginoso , pulmonum tubulos infarciendo , obortis (*Wann sie Starck röhelen*) pro muco hoc eliminando , item purulentis pulmonum extergendis , infusum ejus per digestionem probe paratum , item syrupus , oxymel ejus &c. medicamenta sint expectorantia ferè sine pari , & quasi divina remedia ; sed attendendum est , ut legitimè sint præparata , per crebras purificationes & repetitas infusiones , sic enim domatur Nicotianæ vis nimium purgans & vomitoria. Unde expertus est syrup. & oxymel à *Petro Quercet.* quæ duæ compositiones sunt efficacissimæ in humoroso Asthmate : sic etiam *Auræ destillata* ex folijs Nicot. commendatur à *Fabro* in Asthmate , quæ aqua mista cum succo nicotianæ , per residuum probe depurato , additis aliquot guttulis olei seu spiritus sulphuris , uti vult *Langius* , erit egregia in Asthmate. Pariter quoque à dictis particulis salinis provenit , quod Nicotiana masticata , sit potentissimum Apoplegmatizans , copiosissimasque exciter salivationes , sale suo volatili acri & penetrante , penetrando in vasa excretoria glandula-

larum salivalium, easque irritando. Hinc sunt nonnulli, qui Tabacum infundunt spiritui vini, ac exinde parant *extractum*, quod pisi magnitudine linguæ impositum, osculaque vasorum salivalium vellicando, magnam pituitæ ac salivæ copiam, per os educere solet. Ubi tamen omnino cavendum est, ne vel minimum ejus in stomachum deglutiatur, secus enim vi narcoticâ caput stupefacit, adeò quidem, ut omnia rotari tanquam ebrijs, videantur, & hinc vomitus & secessus vehementes provocantur: uterque effectus, tam narcoticus ex oleo resoluto, quàm apophlegmatizans ex sale volatili acri, manifestus est in ejus fumo per tubulos hausto, de quo infra. Aliàs & in herba arida sal hoc reperitur & oleum, & quidem acrius ac exaltatum, quia per putrefactionem, præparationem ejus antecedentem, sal volatile acre nonnihil separatur ex concreto misti, & longè fit acrius; per putrefactionem enim *Spiritus urinosus* & *salvolatile* optimè eliciuntur. Econtra, in planta succulenta recenti, virès magis temperatæ sunt, quia sal ejus volatile ab humido temperatur. Præter has verò particulas salinas penetrantissimas, considerandæ etiam sunt

Secundò particulæ oleosæ sulphuræ non adeò maturæ, sed adhuc perquam crudæ

&

& fumosa, quæ celeri passu totum perambulans corpus, spiritusque ita obnubilant, eorumque impetum elasticum ita compefcunt, ut summus torpor, ac stupor narcoticus, totum corpus excipiat: cujus intuitu, Nicotiana species quædam Hyoscyami, cui neque cedit, esse videtur; hinc est, quod, qui ejus fumo utuntur, plerumque somnolenti sint, imò, qui eodem nimium abutuntur, stuporem mentis, aliaque corporis mala contrahant, uti in sequentibus, de ejus abusu, plura audiemus. Vim hanc stupefactivam, non tantùm sub formâ fumi exserit, sed & externè usurpata, eandem patefacere solet, cùm in enecandis pediculis capitis, & curanda tinea, capiti applicata, ægros stùpidos & quasi ebrios reddit, nisi summâ cum cautelâ adhibeatur. Hinc etiam in quibusdam locis *unguentum Nicotiana*, prostat, quod expertum est contra pthyriasin, sed periculosus est ejus usus, unde ut dixi, cautelâ opus est, quia exinde infantes, monente *le Febvre*, propter virulentiam, plerumque in cardialgiam & syncopen incidunt, stupidi ac quasi ebrij fiunt, & supra & infrâ purgari solent. Moderni, præprimis Angli, clysmata ex fumo Tabaci, in passione iliaca convulsiva, & obstructione alvi, affectibusque flatulentis applicata, tanquam præsen-

taneum remedium recommendant , non tantum dolores sistendo , sed & alvum laxando : vid. *Bartholinus, centur. 4. Epist. 92. & in hist. anat. cent. 6. obs. 66.* ubi modum & instrumentum , quo sine noxa & molestia applicatur , describit. Porro propter vim ejus anodynam, & nervinam, est, quod in ore detenta, aut masticata, dolores dentium ab acido oriundos, sedet, vi narcoticâ sensum doloris fallendo , & per copiosum fluxum salivæ , acidum in radice dentis rodens, â sale volatili Nicotianæ prius concretum eluendo : vid. *Riverij cent. 4.* Item , quod folia contusa, non secus ac hyoscyami , dolores alicujus partis affectæ sistant. Unde folia recentia, vel exsiccata noviter humectata commendantur, imposita auribus, contra otalgiam. In specie verò in cruribus œdematosis, & pustulosis, folia recentia, leviter contusa & applicata , extemporaneum sunt remedium.

Utrisque his particulis, tam salinis quàm oleosis , excellentissimum præbet vulnerarium , in vulneribus inveteratis , ac ulceribus quibusvis & manantibus , modò non nimis malignis , etiam phagadænicis persanandis , ut & contusionibus : particulis enim salinis ea mundificat , oleosis verò eadem efficacissimè consolidat , ac dolores lenit : hinc recens planta , dum succo,

fal

sal volatile acre sulphureum temperante, adhuc pollet & turgēt, etiā hujus succus recens expressus, vel decoctum, vel infusum, in vulneribus, ac ulceribus inveteratis, quodvis chirurgorum Balsamum ferè antecellit. Sicut & ordinariū ingrediens est, Balsamorum vulnerariorum & unguentorum, quæ applicantur partibus exulceratis : suppurat enim egregiè, optimè mundificat, & ad sanationem producit; unde etiā in ulceribus, vulgatum Unguentum diapompholygos, malaxatur cum oleo Nicotianæ. Sic sola folia Nicotianæ viridia, contusa paulisper, manè & vesperi imposita recenti vulnere, sine ulcere curant, teste *Experientiff. Ettmüllero*, ut & ipsa ulcera tibiārum, satis aliàs curatu difficilia, item pedibus pustulosis simulque œdematosis, hoc modo imposita, mirabiliter succurrunt : sic & in ulceribus fistulosis sinuosis; & ipsis fistulis laudem meretur, ubi vel oleum ejus pro inunctione, vel malaxatione Emplastrorum, vel succus, tam per se, quàm in emplastris, vel decoctum, vel infusum pro lotionē & injectione, satis est efficax; sic etiā succus Nicotianæ, cum pulvere exuviarum serpentum, per siphonem fistulis injectus, easdem mirabiliter sanare dicitur : alij recipiunt succum cancrorum fluviatilium, cum folijs nicotianæ, & pulvere exuviarum serpentum, & fistulis ac ulceribus fistulosis applicant, felici cum successu.

H

ces-

cessu. Porrò in affectionibus cutaneis externis, scabie v. g. herpetibus, impetigine &c. admodum egregium est remedium Nicotiana, & quidem oleum per infusionem factum, & unguentum de Nicotiana: non secus ac ad cancrum multum conferre dicitur. conf. *Velsch. Hecatost. 2. p. 24.* Præterea quantum in Empyemate, sive ex pleuritide suppurata, sive vomica, sive vulnere pulmonum, ad materiam purulentam evacuandam, ulcusque consolidandum, valeat decoctum, infusum, syrupus, aliaque medicamenta ex Tabaco præparata, non satis laudare potest *Magnen. in suis exercit. & Epiphanius Ferdinandus in hist. Med. mir. 32 & 45.* Imò per decoctum foliorum recentium Nicotianæ, se quendam à morte præsentissima liberasse dicit. Verba ejus sunt hæc: *In Empyemate me nunquam deceperunt, semperque is felici cum successu usus sum, vaporatone & decocto Tabaci, quibus mediantibus mira puris per tussim facta est excretio, idque continuando, sanati fuerunt.* Alias internè præterquam in affectibus pectoris, dispnoea, pleuritide suppurata, Asthmate infantum, vulneibus & ulceribus pectoris, parum habet usum, propter vim emeticam & virtutem narcoticam, satis superque demonstratam.

In Tumoribus autem duris & scirrhis emolliendis, resolvendis & discutiendis, præfer-

fertim Splenis & epatis, admirabilis est hæc Herba, unde in *Zuvelseri Phar. Reg.* edit. ult. pag. 312. prostat egregium *Emplastrum Splenet.* cujus basis est Nicotiana: quin & in quartanis febribus, succus aut extractum ejus lienari regioni applicatur non sine sensibili effectu, unde quidam habent Emplastrum contra quartanas ex Nicotiana, qui applicant regioni renum, sicut *Helmont. tract. de feb. cap. 14.* Quartanas per tale Empl. se curasse asserit. Omnes autem hæctenus recensitas qualitates *Ægid. Everhardus* sequentibus comprehendit versibus:

Nomine, quæ sanctæ crucis herba vocatur. ocellis
 Subvenit & sanat, plagas, & vulnera jungit,
 Discutit & strumas, canerum, cancrosaque sanat
 Ulcera, & ambustis prodest, scabiemq; repellit,
 Discutit & morbum, cui cessit ab impede nomen,
 Calfacit & siccatur, stingit mundaturque resolvit,
 Et dentum & ventris mulcet, capitisque dolores;
 Subvenit antiquæ tussi, stomachoque rigenti
 Renibus & spleni confert, uterque venena
 Dira sagittarum domat, ictibus omnibus arris
 Hæc eadem prodest, gingivis profuit, atque
 Conciliat somnum, nuda oss. que carne revestit.

§. II. Perlustratis ergo plerisque Tabaci tam inquam externè exhibiti qualitatibus, tandem ad creberrimum fumi Nicotianæ, in tubo accensæ ore attracti & redditi usum, etiam progrediar; cujus origo ab Americanis (qui in sacris primò, ob varias eorum superstitiones & fabulas; deinde indiscriminatum illo utebantur) principaliter derivatur,

referente *Magneno, Exercit. VI. p. 2.* Ast hunc fumi tabacini usum, utpote superstitionibus immixtum, abhorrebant initio Hispani, ut ait *Francisc. Lopez de Gomora in Hist. Ind. Occid.* nihilo tamen minus, illum morem maximè in Europam invexere Angli, postquam Virgineam detexissent, celebremque illius usum fecit *Francisc. Draeck*, insignis sæculi superioris Archinauta, qui etiam omnium primus semen tabaci apportavit in Angliam. Post Anglos, adhibuere Belgæ, Hollandique, quoniam hæ gentes tunc ebrietati magis deditæ, sentiebant à tabaco turbationem fieri mentis, supparem vino. 2dò: quia in navibus & mari vivere assueti, pituitam congerebant, quæ ita evacuebatur. 3tiò: quòd somnum conciliabat, brevem, profundum, & reficienrem, si abundè fumeretur, sin parcè, reddebat ad excubias vigilantiores, quod nostri pariter noverunt milites, qui excubias longiores acturi, Tabaci fumo se tantisper præmuniunt.

Quidquid sit, fumi tamen usum in Medicina frequenter adhibitum fuisse, apud Medicorum legislatores legimus. Sic suffitum meminit *Hipp. in Aph. 28, Sect. 5. & 6. Aph. 59. Gal. com. Aph. 28. Sect. 5.* per uterum, totum corpus suffiri posse pronunciauit. *Avicenn. lib. 2. Can. Tract. 2. c. 247* fumi usum, naturamque explicat, commendatque in ulceribus oculi fumum thuris. *Herodo-*

ius Babylonios haurire fumum ad ebrietatem usque solitos, testatur *lib. 1.* hiantes fumum tussilaginis haurire jubet, *Diasec.* ad tussim siccam *lib. 3. c. 117.* Idcirco legitimum jam à 100. annis in Europam introducti, atque per experientiam approbati herbæ Nicotianæ fumi usum, certis in casibus è penù Medica proscribere non licet: Quemadmodum enim Tabacum, ut ex dictis patet, sub varijs formis à practicis, tam inquam externè optimo cum successu applicatur: sic pariter quoque, ratione ejusdem principij jamjam nominati, sub forma fumi ore attracti & redditi, vulgò phlegmaticis dictis, seu etiam illis optimè conducit, quibus caput partèsq; vicinæ, ex quacunque occasione succis chylosis & lymphâ copiosiori nutritivâ irroratæ sunt, seu qui sal volatile temperatum habent, multisque alijs affectibus narium & faucium, coryzâ, laxatione uvulæ, & similibus, qui inflammatione faucium & affectibus catarrhalibus infestantur. Nam vi narcoticâ, stimulum causæ externæ, lymphæ profusionem causantis, sistendo, ejusque acrimoniam temperando, uberiores effluxum prohibet, sicut ipsam lympham per sputum copiosius promovendo, successivè partes capitis & faucium interiores, à nimia illuvie defendit. Præprimis autem *tabacum compositum*. sub *specierum diatabaci* nomine, catarrhosis commendatur, si nicotianæ

næ addatur succinum pulverisatum, mastix, fandaracha, styrax, flores spicæ nardi, & quædam aromata, irrorenturque aliquot guttulis olei distillati anisi vel succini, item unum alterumvè granum camphoræ; sic enim ejus usus capiti & catarrhalibus affectibus sumo- perè conducit: alij, qui habent serosum ca- put & lymphaticum etiam, cubebas addunt.

Celeberrimus *Willisus* Tabaci usum, præ- primis ejus fumationem in castris, maximè commendat, potest enim commeatûs ino- piam, quæ inibi frequens esse solet, supple- re, & milites laborum & periculorum minùs sentientes efficere. Morbis insuper castren- sibus, colicæ, diarrhœæ, ulceribus capitis, & artuum doloribus apprimè medetur, tam præservando, quàm sanando. Quin & pe- stis præservativum & singulare curativum in fumo tabaci consistere, propriâ experientiâ ostendit *Diemerbrock, tract. de Peste*. No- tandum verò est, ut ad simplicem fumatio- nem Tabacum eligatur non nimis exsicca- tum, instar papyri, & adulteratum, sed sub- humidum, purum & genuinum: optimum aliàs hoc tempore laudatur *Tabacum cana- ster* dictum, vulgò *der Knaster-Taback* & *Zapffenbergense*, à suo fabricatore sic ap- pellatum. Interea hæc in genere, de herbæ *Nicotianæ* in tubo accensæ, fumatione & usu, compendiosè dicta sufficiant; plura, qui de- siderat, vid. *Magn. & Neand, Tabacolog.*

§. III. Superest denique , ut pariter de moderno , & per totam ferè Europam usitatissimo, pulveris Tabaci per nares attracti usu, aliquid dicatur. Illius itaque pulveris, (quatenus adhibetur per nares) usui , ansam dedit plurimum necessitas & occasio : cùm enim experimento didicissent nautæ & milites, quibus ab initio frequentior fuit tabaci usus, eum pulverem sibi esse ptarmicon, illâque internarum nasi membranarum irritatione, exonerari caput; usu verò comòdo, in nimiam consuetudinem, ùt sæpius fit, degenerante, plerisque inutilis & superfluus, imò planè noxius evasit, uti infra dicemus. Non ignoro, inter medicinæ tutamina ptarmica recenseri, frustra que disputat *Neander* , an sternutamentum cerebro possit prodesse, cùm, quos natura molitur motus, sui exonerandi causâ, illi sint etiam à Medicina imitandi; constat enim, imitatricem naturæ medicinam, ùt ait *Hipp.* proximis facilioribusque vijs, ad corporis partes expurgandas, uti debere, quare cùm proximum cerebri emunctorium sit nasus, eâ viâ commodè medicamenta derivantur. Sic nonnunquam non cerebrum modò, verùm etiam nasum ipsum, processusque mamillares esse nimis humidos, unde nec odores subinde percipiunt, nec ipsi à putredine alijsque malis satis sunt securi; ut taceam, quin & moderatus ac opportunus ejus usus, exsiccando superfluos humores visco-

sitatesque resolvendo , caput , ne morbis à
 pituita infestetur , præservet , illudque in fe-
 renitate conservet , pituitâ mucoque exactis ,
 prudentiam siccitate inductâ acuat , odoratûs
 perfectioni sæpius conferat , multùm quoque
 contra frequentiozem spuendi consuetudi-
 nem , alijsque ejusmodi incommodis aver-
 tendis valeat : Nihilominus tamen circa pul-
 veris Tabaci usum quædam observari oport-
 tent. *Primò* quidem ratione electionis , ut
 potiùs nostrate , quàm Indico aut alio exoti-
 co , varijs rebus adulterato & corrupto , uta-
 mur. *Secundò* ratione præparationis , ut
 pulvis sit minutissimè contritus , & si opus
 sit , pluribus rebus , secundum Medici judi-
 cium , ac circumstantias alteratus. *Tertiò* ra-
 tione quantitatis , frequentiæ & temporis ni-
 mirum , ut mundo corpore , jejunos homo ,
 non improspèrâ utens valetudine , exone-
 rando caput , pulveris unum aut alterum gra-
 num per utramque narem assumat : dandum
 quidem est aliquid consuetudini , unde & ijs ,
 qui taliter affueverunt huic pulveri , ac fre-
 quentius eo in die utuntur , melius esset , si se
 continerent intra moderatiorez limites , &
 ter tantùm de die , manè jejuni , iterum jejuni
 ante cibum , & ante cœnam sumerent. *Quar-
 tò* respectu personarum seu temperamento-
 rum , sic , qui sunt phlegmatici ita dicti , & se-
 rositatibus ac viscositatibus abundant , aut
 catarrhalibus affectibus valde obnoxij , pul-
 vere

vere Tabaci, moderatè tamen uti possunt; sed cavendum est, si cerebrum se per nares sua spontè exoneret, ne in suis motibus turbetur natura. Sic pariter etiam cerebro incalescente, ob inflammationis periculum, ab eo abstinendum, neque adhibendum in oculorum morbis calidis, ne major concitetur fluxio, directis ad partem affectam humoribus, neque ubi nares hæmorrhagiâ tentantur, quoniam eam magis irritat. Quas regulas, si quis observare studebit, utilem experietur pulverem, si verò negligat incommoda sentiet; sed ut non omnibus utilitas eadem, ita neque eadem incommoda, sed singulis sua, unum vel plura: optima etiam sic sunt comparata, ut in eorum usu moderato, bonitatis maxima pars sita sit. In aurea enim mediocritate, stat rerum omnium prærium; præstat igitur in medicamentorum usu moderato subsistere, quàm limites transgredi, cum periculosa sanitatis labefactione.

SECTIO III.

Abusum Tabaci, & inde emergentia sanitatis incommoda, ac damna
demonstrat.

§. I.

QUOD præstantissima remedia aliquando evadant noxia, vel excessivè, atque inconsultò adhibita, vel temperamentis eorum, qui ijs utuntur, minimè convenientia, quo-

tidianâ constat autopsiâ. Res eodem modo se habet cum Tabaco, quod sanè præstantissimarum est virium herba: at quàm exiguè ejus usum, pròh dolor! plerique nunc temporis Europæi moderare sciunt, sciunt autem, quia volunt, sed propriam pretiosæ simul inveniunt sanitatis ruinam, volenti tamen non fit injuria. Etenim herba Nicotiana à nonnullis tantâ frequentiâ, tanto desiderio & furore passim assumitur, quasi unicum in rerum natura esset remedium, quod corporis humani prosperitatem conservare valeret, cum illud tanquam prætiosissimam extollant panacæam, ac quasi pro universali habeant medicina, quæ secundum ipsorum phantasmata, semper & ubique inveniret locum. Sic æstate, furationem Tabaci usurpant ratione caloris, hyeme verò ratione frigoris; mox somnum avertere, brevi iterum illum conciliare, nunc sitim, nunc famem sedare, mox appetitum promovere debet, & nescio, ad quid phantastica illorum imaginatio, eos ulterius sit adhuc persuasura. Hæccine verò mala, & verè non laudabilis consuetudo est, quæ complures Europæos cæpit: ut taceam, *S. M. Magnæ Britann. Regem Jacob. testari, apud ipsos Americanos, tanquam hujus herba Autores, vix emptorem reperiri servum, qui se tabaco mancipavit: & tamen hi tabacophili Europæi non resipiscunt. Non est igitur quod miremur, homines con-*

tem-

temptis periculis, impensisque per mare, per terras, in remotas cursitare regiones, qui rara atque nova, (quæ in se non sunt spernenda, dummodo ritè & non excessivè adhiberentur) ex India utraque, & remotissimis terræ plagis quotidie nobis adferant; & quis dubitabit, cum quandoque accidat, ut à veteribus quidam descripti morbi, in Europa infestent ægros, sed novis & inauditis comitati symptomatibus, imò vel novi in Europa emergant morbi, quin, quæ Asia, Africa, America in Europam mittunt, sive Medicamenta, sive fructus edules, aut novas delicias; omnia hæc seminaria sunt, aut fundus nostræ calamitatis. Propterea tamen nullatenus ipsi Tabaci usui quidquam derogare intendo:

*Ne fortasse putes, me quæ facere ipse recusavi
Et rectè tractant alij, taxare malignè.*

Imò salubre esse medicamentum Tabacum, non diffiteor, methodo tamen medendi non neglectâ usurpatum; periculosum enim dundaxat præsentis sectione oppugno abusum, ipsisque Architabacophilis, damna exinde emergentia, quæ sibi met ipsis accersunt, repræsentabo sequentibus.

§. II. Orientalis Imperij Tyrannus, *Amurathes* IV. edicto, gentis more, ferè semper capitali, cavit, ne quisquam fumo Tabaci uteretur, veritus, ne ob illius abusum steriles nancisceretur subditos. *Jacobus VI. Magna*

gua Britannia Rex, in aliam devenit suspicionem, fumo scilicet enervari subditorum suorum corpora; hinc manifesto illud odio profecutus, dicitur, libellumque etiam scripsisse, cui *Mysocapnon* sive *odium fumi*, titulum dedit. Illos, complures alij Europæ Principes, hoc prohibendo subsecuti sunt: sic contigit semel, Principem quendam sub magna Pœna, certo in casu prohibuisse pulveris Tabaci exhibitionem, contra quod mandatum, quidam sequentem in civitate illa dispergebat pasquillum, & quidem ex *Job* mutuatum: *Potentissime Princeps, contra folium, quod vento rapitur ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.*

Celeberrimus *Hoffmannus* lib. 2. de *Med. offic. Cap. CXI.* p. 327. testatur, publicè in Oxoniensi Academia disputasse contra hunc abusum, ostensis exemplis eorum, qui laborassent quidem diu insanabilibus pectoris morbis, delirijs, insomnijs, convulsionibus, &c. post mortem autem inventum fuit, eos pulmones habuisse totos nigros, ac retorridos, non secus ac si fumo indurati essent. Idem *Hoffmannus* audivit à militibus in Belgio versatis, vidisse se dissecta capita eorum, quibus *patera cerebri*, ab Anatomicis sic dicta, tota interior esset nigra, licet per carnificem interiissent. Audivit etiam à patricio Norico, qui in bello Bohemico viderat omnes, in conflictu ab hostibus interemptos,

ptos , Anglos nigricans habuisse cerebrum. Hinc discant sapere (*Hoffmannus* inquit) qui sapere aliàs nolunt. *Quin & Nardus Monton. Rechinus lib. v. rerum Medic. Novæ Hispan* p. 174. observavit , quod ij , qui auxilio Tabaci frequentius , quàm deceat , uti assuescant , reddantur decolores , linguam gestent squallidam , & palpitans guttur , Epatis ardore afficiantur , ac in cachexiam atque Hydrophem lapsi , morte tandem obeant. Revera ergò omnes similem abusum instituentes , egregium pessimæ suæ consuetudinis , præmium auferunt. Sed hoc ipso etiam patet , quod nimio hujus fumi abusu , cerebrum contabescat , & arescat , indeque functionibus animalibus , præsertim memoriæ valde obsit , unde , qui nimium hoc fumo utuntur , ob suum sulphur narcoticum tandem fatui redduntur : fit hoc , ut supra monitum , propter successivam lymphæ , & hinc nutrimenti cerebri roridi exhaustionem , cùm post evacuatas lymphas serosas , ipsum nutrimentum partium roridum colliquefacere , & ita sub forma feri evacuari faciat Nicotiana.

Ejus ergò abusus non tantùm cerebrum & caput infestat , verùm etiam , ut dictum pulmones afficit , quos torridos facit , maculifque varijs , imprimis lividis & nigricantibus descædat , confer. *Barthol.* tract. de pulm. p. 9. cent. 3. *Epist.* p. 371. *Schneider.* de catarrhis l. 2 , p. 265. *Horst.* in *Manud.* ad *Med.* p.

371. *Tulp.* 1.1, C. 6. *Lindan.* in Med. phthys. C. 61. qui omnes varias habent experientias vitiorum pulmonum, ex suffitu Tabaci attracto : Unde non mirum, si tales ad phthysin, contabescentiam, atrophiam, & anhelitus difficultatem inclinant.

Stomacho verò nocet, si statim à pastu hauriatur, fermentum ejus obtundendo, & concoctionem turbando, hinc cruditates valde augentur, unde nil nocentiùs, quam si post pastum Tabacum hauriatur : cavendum igitur, ne à pastu assumatur, & 2dò. ne nimius sit ejus usus, veluti quidam, referente *Thonero, observ. 3. lib. 2. p. 103.* constituto sibi pretio 200. imperialium, intra breve temporis spatium 300. fistulas ordinarias exhausit. Aliàs mille malis aperitur via, inter alia notabile est, quod recenset *Grembs, in arbore integra & ruinosa*: quendam ex nimio Tabaci usu, in Apoplexiam incidisse; cum quo conferatur *Kerkringius, Barbette* cum notis *Deckeri*, & alij.

§. III. Multi quidem tecto Tabaci pulverisati usu, non mox sub initium, sed inductâ vitiosa consuetudine, contractoque ex post habitu, tantam hujus pulveris quantitatem assumunt, ut etiam quidam, referente *Chryf. Magneno. in suis Exercit. de Tabac.* unicâ die pulveris Tabaci optimi unc. iij. seu lotones sex, naso suo perdiderit. Imò plurimis nunc temporis ista prava consuetudo, fecit
can-

eandem ferè cum aëre necessitatem; alij verò solâ imitatione, quæ authoritate trahitur, ad eam rapiuntur labem. (nullum enim potentius vinculum hominem ligat, quam Exemplum & Authoritas.) Sic etiam nonnullis, cùm ad eos accedant, quibus arridet, seque possunt in exigua re ostendere liberales, occasio utendi fuit. Ast audiamus celeberrimum *Pechlin. lib. 2. obs. XI.* de Tabaci pulverisati abusu argutè discurrentem, dum inquit: Quæ illa intemperies, sic perpetuò nares pulvere illo vexare, ut inter salutatio- num officia, atque impotentium cœnas, de- esse aliquid ad humanitatem videatur, nisi vel turpi viro stillaverint, aut futilis misturæ inspiratio, horridissima sternutantis voce prodatur? quemadmodum verò nihil salubre est, quod consuetudine in naturam tran- sit, ita nihil juvat, frequentatum omnibus horis sternutandi desiderium, quin necessariam illam ad sensorij tonum custodien- dum, humanitatem penitè expellit, ju- stamque proportionem infringit, adeòque non Hispanis tantùm Italisque, sed & Germa- nis irascendum esse puto, qui ridicula æmulatione, ut semper in ista nimia sunt, quicquid ad partium tutelam requiritur, humi- dum exsiccant, non sine capitis manifesto damno. Matutinus certè, ad purgandum cerebrum impetumque spirituum provo- candum, nihil isto remedio utilius, de die

„ au-

„, autem, nisi obtusum est cerebrum & hu-
 „, more inundatum, supervacua illa cura,
 „, nam lucis mobilitate, corporisque agita-
 „, tione, quod reliquum est humidi, facile
 „, excutitur, ne quis temerè pro futuro aliàs
 „, remedij usum profanare sustineat.

Volunt quidem nonnulli, jugi usu pulverisari aut
 sternutatorii Tabaci visum acui, sed quanto cum pe-
 riculo hæc medela sit, sæpe laudatus Jo. Chryf. Magn.
Exercit. 3. de sabac. testatur, se vidisse nonneminem,
 cui insanus hujus pulveris usus crystallinum corru-
 gavit humorem, unde & fluitantia cernebat objecta.
Quin & idem eodem loco refert, sternutamento violen-
 tius agitato capite, disruptisque eo impetu menyngi-
 bus, laxatàque cerebri compaginatione, nonnullos
 interiisse: quam suam sententiam ibidem exemplo,
 pistoris Saburrani *Famianus strada* meminit, confir-
 mat, cui cum 24. sternutasset, continuè succedens
 proxime sternutamentum vigesimum quintum exitio
 fuit, disruptis nempe arteriis, & membranis cerebrum
 circumcingentibus. Pariter quoque ex ipso Tabaci
 pulveris excessu, odoratus ablatio, membranarumque
 & nervi odoratorij exsiccatio, atque obduratio, pro-
 cessuum mamillarium, tabes oritur: quoniam meatibus
 aut foraminulis ossis ethmoidis, à pulvere Tabaci
 obduratis, fieri nequit, quin necessariò olfactus inte-
 reat, cum membranæ spiritusque in nervis undulan-
 tes, objecta odorabilia recipere non possint. De hu-
 jus verò abusus incommodis, vid. *Petr. Borell. cent.*
3. hist. 45. & Schneider. de oss. cribrifor. p. 400. Fabrit.
Hildan. cent. 1. observ. 8. cent. 5. observ. 1. & com-
plures alij AA. Cæteroquin quilibet prudenti suo se
 regat judicio, oblectet se, si lubet, quotidie Tabaco,
 non cesso tamen exorare illum, ut semper meminerit
 illius: *latet anguis sub herba.* Quæ omnia de medici-
 nali Tabaci, sive usu sive abusu intellecta volo,

F I N I S.

